

Filozofická fakulta
Ústav románských studií
Italianistika

Bakalářská práce

Ing. Anna Králová

Časová souslednost v italštině a možnosti jejího překladu do češtiny
Sequence of Tenses in Italian and its Translation Possibilities into Czech

Praha 2022

vedoucí práce: PhDr. Zora Obstová, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí této bakalářské práce, PhDr. Zoře Obstové, PhD., za odborné vedení, rady, připomínky, ale také ochotu, podporu a lidský přístup, které mi při psaní práce poskytla. Ráda bych také poděkovala svým nejbližším za veškerou podporu, kterou mi během studia věnovali.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26.7. 2022

Anna Králová

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje tématice časové souslednosti v italštině a jejímu překladu do češtiny. Časová souslednost v italštině je prostředkem pro vyjadřování časových vztahů mezi větami v souvětí. Jelikož se jedná o komplexní a podstatný jev italské gramatiky, kterým český jazyk nedisponuje, klade si tato práce za cíl nastínit přehled možností, jakými se čeština při překladu časové souslednosti z italštiny s touto odlišností vyrovnává. Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, přičemž první část obsahuje teoretické představení fenoménu časové souslednosti v italštině, a dále teoretický přehled morfologických a lexikálních prostředků užívaných pro překlad časové souslednosti do češtiny. Druhá část práce představuje postup a následné shrnutí výsledků praktické analýzy vybraných překladů italských vět z korpusu InterCorp. K analýze byly vybrány věty, které v italštině ve větě řídicí obsahovaly jedno ze dvou italských sloves (*pensare, credere*) v oznamovacím způsobu, v jednom z italských minulých časů (*passato prossimo, passato remoto, imperfetto, trapassato prossimo*) a uvozovaly větu závislou, přičemž spojovacím výrazem mezi větami byla italská spojka *che*. Závěr bakalářské práce shrnuje výsledky analýzy a porovnává je s teoretickým hlediskem na problematiku.

Klíčová slova

časová souslednost – italština – InterCorp – překlad

Abstract

The bachelor thesis deals with the topic of the sequence of tenses in Italian and its translation into Czech. The sequence of tenses in Italian represents a means of expressing temporal relations between sentences in a complex sentence. Since the sequence of tenses represents a complex and essential phenomenon of Italian grammar, which the Czech language does not possess, this thesis aims to outline an overview of the ways in which the Czech language copes with this difference when translating from Italian. The thesis is divided into two parts, the first part containing a theoretical introduction to the sequence of tenses phenomenon in Italian, and a theoretical overview of the morphological and lexical means used to translate temporal relations into Czech. The second part of the thesis presents the procedure and subsequent summary of the practical analysis results of selected translations of Italian sentences from the InterCorp corpus. The sentences selected for analysis were those that contained one of two chosen Italian verbs (*pensare, credere*) in indicative, one of the Italian past tenses (*passato prossimo, passato remoto, imperfetto, trapassato prossimo*) in the main clause that introduces a dependent clause connected with the Italian conjunction *che* as the linking expression between the clauses. The bachelor thesis's conclusion summarizes the analysis results and compares them with the theoretical perspective of the issue.

Key words

sequence of tenses – Italian – InterCorp – translation

Obsah

1. Úvod, vymezení cílů práce a metodologických východisek.....	- 8 -
2. Systém slovesných časů v italštině. Časy absolutní a časy relativní. Pojmy jako okamžik promluvy, okamžik děje, referenční bod.	- 9 -
2.1 Časy absolutní a časy relativní.....	- 9 -
2.2 Okamžik promluvy, okamžik děje, referenční bod.....	- 9 -
2.3 Systém slovesných časů v italštině	- 10 -
3. Časová souslednost v italštině: vyjadřování předčasnosti, současnosti a následnosti v různých typech podřadných souvětí.	- 13 -
3.1 Časová souslednost v italštině obecně	- 13 -
3.2 Časová souslednost v italštině v jednotlivých typech souvětí	- 14 -
3.2.1 Souvětí s větou řídící v indikativu.....	- 15 -
3.2.2 Souvětí s větou řídící v kondicionálu	- 18 -
4. Systém slovesných časů v češtině. Prostředky pro vyjádření relativních časů v češtině: signalizace implicitní (např. slovesný vid), lexikální prostředky. Česká „časová souslednost“ ve vedlejších obsahových větách.	- 20 -
4.1 Systém slovesných časů v češtině.....	- 20 -
4.2 Prostředky pro vyjádření relativních časů v češtině.....	- 21 -
4.2.1 Morfologické prostředky – „časová souslednost v češtině“	- 22 -
4.2.2 Lexikální prostředky.....	- 27 -
5. Charakterizace paralelního korpusu InterCorp	- 28 -
6. Korpusová analýza vybraného typu italských podřadných souvětí s hlavní větou se slovesem v minulém čase a jejich českých překladových protějšků.	- 29 -
7. Shrnutí výsledků (způsoby vyjádření souslednosti v italštině, odchylky od pravidel časové souslednosti).	- 31 -
7.1 Sloveso <i>credere</i>	- 31 -
7.1.1 Věta řídící	- 31 -
7.1.2 Věta závislá	- 32 -
7.2 Sloveso <i>pensare</i>	- 35 -
7.2.1 Věta řídící	- 35 -
7.2.2 Věta závislá	- 38 -
8. Závěr	- 51 -
9. Resumé.....	- 54 -

9.1 Resumé v češtině.....	- 54 -
9.2 Riassunto in italiano.....	- 56 -
10. Bibliografie.....	- 58 -

1. Úvod, vymezení cílů práce a metodologických východisek

Tématem bakalářské práce je časová souslednost v italštině a možnosti jejího překladu do češtiny. Souslednost časová představuje fenomén, který lze spatřovat v různých formách v mnoha jazycích, mimo jiné také v italštině. Jedná se o soubor ustálených pravidel, která stanovují použití gramatických časů ve větách závislých v závislosti na časech použitých ve větách řídicích. Systém časové souslednosti tak v italštině představuje funkční prostředek pro vyjadřování časových vztahů mezi větami. Čeština systémem časové souslednosti v tomto smyslu nedisponuje, respektive nedisponuje speciálními formami pro jejich vyjádření. Cílem této práce je proto přiblížit možnosti, jakými se čeština při překladu z italštiny vypořádává s vyjadřováním relativních časových vztahů mezi větami.

Práce je strukturována do deseti kapitol a klade si dva základní cíle. Prvním z nich je představení časové souslednosti z teoretického hlediska. V první řadě se tak práce zabývá teoretickým vymezením stěžejních pojmů souvisejících s problematikou časové souslednosti, zejména pak postizením rozdílu mezi časem absolutním a relativním a dále také vymezením pojmů jako jsou okamžik promluvy či referenční bod. Dílčím cílem práce je představení systému časové souslednosti v italštině se zaměřením na jednotlivé typy souvětí, v nichž se vyskytuje. Následuje představení systému slovesných časů v češtině a prezentace prostředků užívaných pro vyjádření časových vztahů v češtině. Mezi tyto prostředky patří morfologicko-lexikální prostředky, především: slovesný čas, způsob, vid a přechodníky a lexikální prostředky v podobě příslovcí času.

Druhým stěžejním cílem práce je prezentace časové souslednosti z praktického hlediska. Pomocí nástroje InterCorp, který je součástí Českého národního korpusu, je zpracována analýza českých překladových protějšků k příkladům užití časové souslednosti v literárních textech přeložených z italského originálu. Analýza je provedena na vzorku souvětí, která obsahují ve větě řídicí jedno ze dvou italských sloves *credere*, nebo *pensare* v minulém čase v indikativu a jsou následovány spojkou *che*.

Na základě dat vycházejících z analýzy vybraných českých překladů jsou vyvozeny závěry týkající se překladu časové souslednosti z italštiny do češtiny, které jsou dále porovnány s obecnými teoretickými předpoklady překladu časové souslednosti a časových vztahů. Práce se snaží potvrdit, nebo vyvrátit hypotézu užívání prostředků uvedených v teoretické části práce k vyjadřování časových vztahů a alespoň částečně odpovědět na výzkumnou otázku týkající se způsobů, jakými překladatelé v češtině přistupují k překladu časové souslednosti.

2. Systém slovesných časů v italštině. Časy absolutní a časy relativní. Pojmy jako okamžik promluvy, okamžik děje, referenční bod.

Druhá kapitola práce se zabývá systémem slovesných časů v italštině. Blíže je pojednáno o problematice časů absolutních a relativních. Zájem je soustředěn na základní pojmy, které slouží k bližšímu pochopení časové souslednosti a časových vztahů mezi jednotlivými větami.

2.1 Časy absolutní a časy relativní

Předtím, než bude možné zkoumat souslednost časovou a její zákonitosti, je nutné vysvětlit několik základních pojmů a východisek, která se problematiky souslednosti časové týkají. Primárním pojmem v této kapitole bude pojem času. Čas (*tempus*) je mluvnickou kategorií. Je vyjádřen tvarem slovesa, které zasazuje děj na pomyslnou časovou osu. Slovesné časy je možné dělit na časy absolutní a relativní. Primárním rozdílem mezi časem absolutním a časem relativním je v jistém smyslu jejich závislost, resp. nezávislost, na jiném časovém vyjádření. Pomocí času absolutního vyjadřují slovesa děj, který představuje jednu z časových kategorií: minulost, přítomnost, budoucnost.¹ Čas absolutní je závislý pouze na čase okamžiku promluvy, nikoli však na jiném časovém vyjádření. Naopak časy relativní jsou závislé na přítomnosti minimálně jednoho dalšího časového určení, a nemohou tak stát jen samy o sobě. Čas relativní vyjadřuje vzájemný časový vztah více dějů. Časový vztah může vyjadřovat předčasnost, současnost, či následnost děje vůči ději ve větě řídicí, který je vyjádřen časem absolutním. Pro čas absolutní je stěžejním bodem okamžik promluvy, zatímco pro čas relativní je určujícím čas věty řídicí.²

2.2 Okamžik promluvy, okamžik děje, referenční bod

Významnou teorii v otázce absolutních a relativních časů představil Hans Reichenbach, filozof a fyzik zabývající se otázkou teorie času.³ Reichenbachova teorie vychází ze vztahu tří

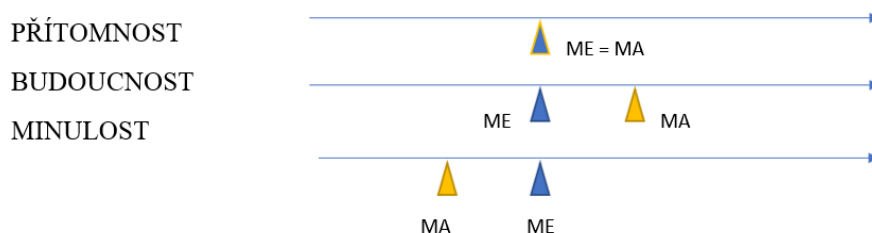
---

¹ DARDANO, M., TRIFONE, P., *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*, Bologna Zanichelli 1989, str. 312.

² ŠTÍCHA, F., HIRSCHOVÁ, M., a KRESIN S., *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. heslo – Slovesný čas.

³ tamtéž, heslo – Slovesný čas.

stěžejních prvků – okamžiku promluvy, okamžiku děje a referenčního bodu. Okamžikem promluvy (*momento dell'enunciazione*) je moment, ve kterém dojde k řečovému aktu. V italské odborné literatuře se značí jako ME. Okamžik děje (*momento dell'avvenimento*) je pak moment, v němž událost nastala, děj se uskutečnil. Tento je označován jako MA. Referenční bod (*momento di riferimento*) je vyjádření času pomocí jiného prvku.⁴ Grafické znázornění absolutních časů tak může vypadat takto:

Vlastní zpracování schématu s použitím náležitých zdrojů.⁵

Otázka vyjádření časů relativních je komplikovanější. Jazyky přistupují k vyjadřování relativních časových vztahů rozdílně. V italštině lze pozorovat morfologické rozlišení časů absolutních a relativních. Italština disponuje systémem časové souslednosti, který stanovuje pravidla pro časové vztahy mezi jednotlivými větami souvětí. Jednotlivé typy a možnosti použití těchto pravidel budou podrobně rozebrány v následujících kapitolách. Čeština na rozdíl od italštiny nedisponuje speciálními formami sloves pro rozlišení časů absolutních a relativních. Pro vyjádření časových vztahů tak používá v zásadě jiných prostředků, o kterých bude v této práci pojednáno.

2.3 Systém slovesných časů v italštině

Prvotním rozdělením, které stojí nad samotným dělením dle způsobu, je dělení na určité (*modo definito*) a neurčité (*modo indefinito*) tvary sloves. Hlavním rozdílem mezi formou určitou a neurčitou je možnost určit u daného slovesa slovesné kategorie. Zatímco u sloves v určitém tvaru lze určit veškeré slovesné mluvnické kategorie, tedy v italštině osobu, číslo, čas, způsob a rod; u neurčitých forem to zpravidla nelze.⁶ Resp. pouze participium má

⁴ DARDANO, M., TRIFONE, P., cit. d., str. 313.

⁵ DARDANO, M., TRIFONE, P., cit. d., str. 473.

⁶ DARDANO, M., TRIFONE, P., cit. d., str. 312.

schopnost vyjadřovat číslo a rod. Italština disponuje v případě tvarů určitých čtyřmi typy způsobu, kterými jsou:

- způsob oznamovací / indikativ;
- způsob podmiňovací / kondicionál;
- způsob rozkazovací / imperativ;
- způsob konjunktivní / konjunktiv.

Neurčitý způsob pak v italštině zastupují tyto formy:

- infinitiv;
- přičestí / participium;
- gerundium.⁷

V této části práce budou představeny jednotlivé slovesné časy, které v italštině existují. V italštině existuje celkem osm časů v indikativu. Jedná se o následující časy: přezens (*presente*), imperfektum (*imperfetto*), složené perfektum (*passato prossimo*), předminulý čas (*trapassato prossimo*), jednoduché perfektum (*passato remoto*), předminulý čas závislý (*trapassato remoto*), futurum (*futuro semplice*) a předbudoucí čas (*futuro anteriore*).

Imperativ existuje pouze ve formě přítomné (*imperativo presente*), kondicionál ve dvou formách. Jedná se o kondicionál jednoduchý (*condizionale semplice*) a kondicionál složený (*condizionale composto*).

Konjunktiv má v italštině čtyři formy. Jde o konjunktiv přítomný (*congiuntivo presente*), konjunktiv minulý (*congiuntivo passato*), konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*) a konjunktiv předminulý (*congiuntivo trapassato*).⁸

Celý systém slovesných časů je znázorněn na schématu č. 1.

---

⁷ Modi del verbo. In: *Enciclopedia Treccani* [online]. [cit. 2022-07-25]. Dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/modi-del-verbo_%28La-grammatica-italiana%29/

⁸ HAMPLOVÁ, S., *Mluvnice italštiny*, Praha: Leda, 2004, str. 159.

schéma č.1:

způsob	čas	minulost	přítomnost	budoucnost
URČITÉ FORMY				
indikativ		imperfektum (<i>imperfetto</i>) složené perfektum (<i>passato prossimo</i>) předminulý čas (<i>trapassato prossimo</i>) jednoduché perfektum (<i>passato remoto</i>) předminulý čas závislý (<i>trapassato remoto</i>)	prézens (<i>presente</i>)	futurum (<i>futuro semplice</i>) předbudoucí čas (<i>futuro anteriore</i>)
imperativ			přítomný (<i>presente</i>)	
kondicionál		složený (<i>composto</i>)	jednoduchý (<i>semplice</i>)	
konjunktiv		konjunktiv minulý (<i>congiuntivo passato</i>) konjunktiv imperfekta (<i>congiuntivo imperfetto</i>) konjunktiv předminulý (<i>congiuntivo trapassato</i>)	konjunktiv přítomný (<i>congiuntivo presente</i>)	
NEURČITÉ FORMY				
infinitiv		minulý (<i>passato</i>)	přítomný (<i>presente</i>)	
gerundium		minulý (<i>passato</i>)	přítomný (<i>presente</i>)	
participium		minulý (<i>passato</i>)	přítomný (<i>presente</i>)	

Vlastní zpracování tabulky s použitím náležitých zdrojů.⁹

⁹ DARDANO, M., TRIFONE, P., cit. d., str. 312.

3. Časová souslednost v italštině: vyjadřování předčasnosti, současnosti a následnosti v různých typech podřadných souvětí.

Třetí kapitola práce pojednává o fenoménu časové souslednosti v italštině. Cílem této kapitoly je přiblížit strukturu celého systému s důrazem na specifika a rozlišení vyjadřování jednotlivých časových vztahů v souvětí. Podrobněji je rozebrána skladba věty a vztahy mezi jednotlivými větami souvětí, které se řídí časovou sousledností. Jednotlivé podkapitoly se zabývají případy typů užití relativních časů ve vedlejších větách.

3.1 Časová souslednost v italštině obecně

Výchozím bodem pro zkoumání časové souslednosti je vystižení základního principu mezi větou řídicí a závislou v daném souvětí. Časová souslednost v italštině vychází z latinské gramatiky. Oproti časové souslednosti v klasické latině, kde je tento systém považován za rigidní, je italský systém časové souslednosti a jeho použití v praxi volnější.¹⁰

Časová souslednost tedy vystihuje vztah mezi dějem věty řídicí (*frase matrice* = t_M) a dějem věty závislé (*frase subordinata* = t_S).¹¹ Časový vztah vyjadřuje jednu ze tří možností:

- předčasnost (*anteriorità*);
- současnost (*contemporaneità*);
- následnost (*posteriorità*).¹²

Na rozdíl od časů absolutních tak relativní časy vyjadřují časový vztah mezi větou řídicí a větou závislou. Předčasnost vyjadřuje vztah, kdy popisovaná skutečnost ve větě závislé předchází skutečnosti ve větě řídicí. Současnost vyjadřuje vztah, v němž se děje věty řídicí i věty závislé odehrávají souběžně. A následnost definuje vztah, v němž popisovaná skutečnost vyjádřená větou závislou následuje po skutečnosti vyjádřené větou řídicí.¹³

V následujících částech práce budou představena pravidla časové souslednosti v italštině. Věta řídicí může obsahovat sloveso ve způsobu indikativním, kondicionálu,

---

¹⁰ DARDANO, M., TRIFONE, P., cit. d., str. 473.

¹¹ SALVI, G., VANELLI L., *Nuova grammatica italiana*, Bologna, Il Mulino, 2004, str. 261.

¹² DARDANO, M., TRIFONE, P., cit. d., str. 305.

¹³ CIMAĞLIA, R., *Enciclopedia dell'Italiano*, Treccani, 2010, heslo – concordanza dei tempi, dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/concordanza-dei-tempi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/.

případně imperativu. Věta řídicí je vyjádřena časem budoucím, přítomným či minulým. Věta závislá se pak odehrává v určité časové relaci k času ve větě řídicí, přičemž prostředkem k jejímu vyjádření může být sloveso ve způsobu indikativu, kondicionálu, konjunktivu či v neurčitém slovesném tvaru.¹⁴

Pro úplnost systému a doplnění přehledu o časové souslednosti jsou vedle případů použití pravidel vymezeny případy, kdy se pravidla časové souslednosti naopak neuplatňují. Časová souslednost se nepoužije:

- (1) v případě, kdy je čas ve větě řídicí vyjádřen tzv. prezentem deiktickým (*presente deittico*), neboť se nejedná o časy relativní, ale absolutní;
- (2) v případě, že je čas ve větě řídicí a ve větě závislé opačný k času promluvy;
- (3) v případě, že je děj ve větě vedlejší následný ději ve větě řídicí, která vyjadřuje budoucnost.¹⁵

Gramatika autorů Giampaola Salviho a Laury Vanelli zmiňuje následující příklady:

Ad (1) Sei stanco. → So che sei stanco.

Ad (2) Molti anni fa feci un lungo viaggio. → Mi ricordo che molti anni fa feci un lungo viaggio.

Ad (3) Domani andrò/vado dal dentista. → Ti giuro che domani andrò/vado dal dentista.
(Salvi, Vanelli, 2004, str. 261)

3.2 Časová souslednost v italštině v jednotlivých typech souvětí

V následujících podkapitolách se práce zabývá jednotlivými případy souvětí, ve kterých dochází k vyjádření časové souslednosti. Jak již bylo zmíněno, zásadním východiskem pro časovou souslednost je existence časového vztahu mezi větou řídicí a větou závislou. Důležité je zmínit, že se nemusí vždy jednat o vztah mezi větou hlavní a vedlejší. Věta řídicí může být větou hlavní i vedlejší.

---

¹⁴ Tamtéž, heslo: concordanza dei tempi.

¹⁵ SALVI G., VANELLI L., cit. d., str. 261.

Věta řídicí může být v italštině vyjádřena slovesným způsobem indikativu. V takovém případě může být formulována za pomoci některého z časů minulých, přítomným časem, nebo budoucím časem. Věta řídicí může obsahovat také kondicionál, a to jak jednoduchý, tak složený. Věta závislá pak bývá vyjádřena za pomoci indikativu, kondicionálu, konjunktivu, případně větou implicitní s některým z neurčitých slovesných tvarů.¹⁶

3.2.1 Souvětí s větou řídicí v indikativu

V následujících podkapitolách budou představeny typy souvětí vyjadřující časovou souslednost obsahující větu řídicí v indikativu.

3.2.1.1 Souvětí s větou řídicí v indikativu a větou závislou v indikativu či kondicionálu

Ze sémantického hlediska vyjadřuje indikativ určité běžné sdělení. Věta řídicí může být v italštině formulována indikativem v čase minulém, přítomném či budoucím. Na základě času ve větě řídicí se pak odvíjí použití relativního času ve větě závislé.¹⁷

Je-li věta řídicí vyjádřena indikativem v čase minulém slovesa, které nevyžaduje přítomnost konjunktivu ve větě závislé, chovají se věty ve větě závislé takto:

- pro vyjádření předčasnosti se užívá čas předminulý (*trapassato prossimo*), nebo imperfektum (*imperfetto*). Zásadní rozdíl v použití těchto časů představuje důraz na jejich trvání. Imperfektum je užito v případech opakovaného děje či v případech, kdy je kladen důraz na průběh a neohraňovanost děje.¹⁸
- pro vyjádření současnosti se užívá imperfektum (*imperfetto*);
- pro vyjádření následnosti se užívá složený kondicionál (*condizionale composto*).¹⁹

Pokud stojí sloveso ve větě řídicí v souvětí v indikativu v čase přítomném, a jedná se o sloveso, které nevyžaduje přítomnost konjunktivu ve větě závislé, zachovávají věty v závislé větě slovesné časy následovně:

- pro vyjádření předčasnosti složené perfektum (*passato prossimo*), nebo imperfektum (*imperfetto*);
- pro vyjádření současnosti čas přítomný (*presente*);

¹⁶ HAMPLOVÁ S., *Mluvnice italštiny*, Praha: Leda, 2004, str. 211-213.

¹⁷ tamtéž, str. 211-213.

¹⁸ tamtéž, str. 212.

¹⁹ tamtéž, str. 211-213.

- pro vyjádření následnosti čas přítomný (*presente*) či jednoduchý čas budoucí (*futuro*).²⁰

Stojí-li ve větě řídicí sloveso v indikativu budoucího času, které neuvozuje konjunktiv ve větě závislé, užívají se pro vyjádření časových vztahů následující formy:

- pro vyjádření předčasnosti složené perfektum (*passato prossimo*), imperfektum (*imperfetto*), přičemž jejich význam musí být doplněn kontextuálně, v opačném případě může být nejednoznačný; případně může být užit také předbudoucí čas (*futuro anteriore*) v případě nepřímých otázek (s výjimkou těch předmětných);
- pro vyjádření současnosti přítomný čas (*presente*), případně méně často budoucí čas (*futuro*);
- pro vyjádření následnosti se nejedná o větu vyjadřující relativní čas, ale čas absolutní, nejčastěji se tak lze setkat s budoucím časem (*futuro*) či přítomným časem (*presente*), přičemž časový vztah vychází z kontextu.²¹

3.2.1.2 Souvětí s větou řídicí v indikativu a větou závislou v konjunktivu

Konjunktiv se běžně objevuje především ve větách vedlejších (zejména podmětných, předmětných a příslovečných). Jeho použití však zpravidla závisí na slovesu ve větě hlavní, která jeho použití vyžaduje a uvozuje. Konjunktiv se používá v souvětí ve větách vedlejších, kde věta hlavní vyjadřuje určité osobní stanovisko, nejistotu, pochybnost, předpoklad, přání, naději, očekávání, duševní či citové rozpoložení, vyjádření přání, víry, tužby, doporučení, nutnosti, povolení, příkazu či zákazu.²²

Konjunktiv se objevuje také v souvětí ve větách vedlejších, kde věta hlavní obsahuje superlativ relativní či následující výrazy: *nessuno, il solo, il primo, l'ultimo, l'unico*.²³ Dále se konjunktiv objevuje ve spojení *è troppo... perché* a dále také v přirovnávacích větách, které obsahují *più/meno/meglio... di quanto, di come, di quello che*.²⁴

Konjunktiv se též objevuje ve větách vedlejších, které obsahují následující spojky či složené spojovací výrazy: *che, perché, affinché, se, a meno che, come se, quasi, a condizione che, a patto che, nel caso che, per il caso che, caso mai, cosicché, in modo che, in maniera che,*

²⁰ tamtéž, str. 211-213.

²¹ SALVI, G., VANELLI L., cit. d., str. 265-266

²² HAMPLOVÁ, S., *Mluvnice italštiny*, Praha: Leda, 2004, str. 203-213.

²³ tamtéž, str. 203-213.

²⁴ tamtéž, str. 203-213.

*purché, sebbene, benché, quantunque, per quanto, chiunque, qualunque, qualsiasi, qualunque, dovunque, quasi che, senza che, in qualsiasi modo, comunque, prima ché, finché, non perché.*²⁵

Konjunktiv se používá ve vedlejších větách po ustálených frázích jako jsou: *che io sappia, piaccia e non piaccia costi quel che, vada come vada, voglia o non voglia.*²⁶

Konjunktiv se tedy téměř výhradně vyskytuje ve větě vedlejší. Je proto pro časovou souslednost zcela zásadní. Sloveso ve větě řídicí vyjádřené v indikativu v minulém čase může vyžadovat přítomnost konjunktivu ve větě závislé. Jsou-li dodržena pravidla časové souslednosti, bude věta závislá obsahovat následující tvary:

- pro vyjádření předčasnosti konjunktiv předminulý (*congiuntivo trapassato*), nebo konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*). Konjunktiv předminulý se používá v případech děje, který proběhl jednorázově, zatímco konjunktiv imperfekta v případech, kdy se jednalo o děj opakovaný;
- pro vyjádření současnosti konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*);
- pro vyjádření následnosti složený kondicionál (*condizionale composto*).²⁷

Sloveso ve větě řídicí může být vyjádřeno indikativem v přítomném čase a může vyžadovat použití konjunktivu ve větě závislé. V takových případech se pro dodržení pravidel časové souslednosti použijí následující tvary sloves:

- pro vyjádření předčasnosti konjunktiv minulý (*congiuntivo passato*), nebo konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*);
- pro vyjádření současnosti konjunktiv přítomný (*congiuntivo presente*);
- pro vyjádření následnosti konjunktiv přítomný (*congiuntivo presente*).²⁸

V souvětí může stát také věta řídicí se slovesem v indikativu v budoucím čase, které vyžaduje sloveso v konjunktivu ve větě závislé. Ve větě závislé pak budou figurovat následující tvary sloves:

- pro vyjádření předčasnosti konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*), nebo konjunktiv minulý (*congiuntivo passato*);
- pro vyjádření současnosti konjunktiv přítomný (*congiuntivo presente*);
- pro vyjádření následnosti konjunktiv přítomný (*congiuntivo presente*).²⁹

---

²⁵ tamtéž, str. 203-213.

²⁶ tamtéž, str. 203-213.

²⁷ tamtéž, str. 212-213.

²⁸ tamtéž, str. 212-213.

²⁹ tamtéž, str. 212-213.

3.2.1.3 Souvětí s větou řídicí v indikativu a větou závislou v implicitním tvaru

Časovou souslednost je dále možné pozorovat také v souvětí, která obsahují vedlejší větu implicitní. Vedlejší věta implicitní je věta, která obsahuje sloveso v neurčitém tvaru. Mezi neurčité tvary sloves v italštině patří infinitiv, gerundium a participium.³⁰

V případě, že bude v souvětí použit infinitiv, funguje časová souslednost následovně:

- pro vyjádření předčasnosti infinitiv minulý (*infinito passato*);
- pro vyjádření současnosti infinitiv přítomný (*infinito presente*);
- pro vyjádření následnosti infinitiv přítomný (*infinito presente*).³¹

Obdobná pravidla platí v případě souvětí obsahující gerundium. V případě gerundia tedy platí, že je užito:

- pro vyjádření předčasnosti gerundium minulé (*gerundio passato*);
- pro vyjádření současnosti gerundium přítomné (*gerundio presente*).³²

Použití participia je v souvislosti s časovou sousledností spojováno spíše výjimečně. Platí však obdobná pravidla jako v případě gerundia. Tedy platí, že se užije:

- pro vyjádření předčasnosti přičestí minulé (*participio passato*);
- pro vyjádření současnosti přičestí přítomné (*participio presente*).³³

3.2.2 Souvětí s větou řídicí v kondicionálu

System a pravidla časové souslednosti lze pozorovat také v případech, kdy stojí věta řídicí v kondicionálu. Věta ve slovesném způsobu kondicionálu vyjadřuje přání, prosbu či tužbu. Může se jednat jak o kondicionál jednoduchý (*condizionale semplice*), tak složený (*condizionale composto*). Obsahuje-li věta řídicí kondicionál, věta závislá bude obsahovat sloveso ve způsobu konjunktivním.

---

³⁰ RIBONI, R., *La concordanza dei tempi verbali. La grammatica senza segreti*. Youcanprint, 2017.

³¹ CIMAGLIA, R., cit. d., Heslo – concordanza dei tempi.

³² tamtéž, heslo – concordanza dei tempi.

³³ tamtéž, heslo – concordanza dei tempi.

3.2.2.1 Souvětí s větou řídicí v kondicionálu a větou závislou v konjunktivu

Pravidla časové souslednosti v případě souvětí s větou řídicí v kondicionálu jednoduchém či složeném jsou následovná. Ve větě vedlejší se použije:

- pro vyjádření předčasnosti konjunktiv předminulý (*congiuntivo trapassato*);
- pro vyjádření současnosti konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*);
- pro vyjádření následnosti konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*), nebo podmiňovací způsob složený (*condizionale composto*).³⁴

---

³⁴ HAMPLOVÁ S., cit. d., str. 213.

4. Systém slovesných časů v češtině. Prostředky pro vyjádření relativních časů v češtině: signalizace implicitní (např. slovesný vid), lexikální prostředky. Česká „časová souslednost“ ve vedlejších obsahových větách.

Čtvrtá kapitola práce se věnuje systému slovesných časů v češtině, dále podává přehled o možných prostředcích, které čeština užívá k vyjadřování absolutních a relativních časů, a v neposlední řadě přibližuje teorie týkající se „časové souslednosti“ v češtině.

4.1 Systém slovesných časů v češtině

Čeština rozlišuje následující slovesné mluvnické kategorie: osobu, číslo, způsob, čas a vid. Stejně jako v italštině jsou pro zkoumání časové souslednosti kategorie osoby a čísla v podstatě zanedbatelné. Pro pochopení odlišnosti mezi italským a českým vnímáním časové souslednosti je v první řadě dobré představit kategorie způsobu, času a vidu v češtině.

Stejně jako v italštině je i v češtině možné setkat se s určitými a neurčitými tvary sloves.³⁵ Český slovesný systém rozlišuje tři určité slovesné způsoby. Určité slovesné tvary jsou ty, u kterých je možné určit všechny slovesné mluvnické kategorie. V českém jazyce se jedná o indikativ, kondicionál a imperativ. Oproti italskému systému zde tak chybí konjunktiv.³⁶ Indikativ vyjadřuje reálný děj či určitý záměr. Pomocí kondicionálu je vyjadřován děj nereálný, hypotetický. Imperativem jsou vyjádřeny rozkazy, zákazy, příkazy a apely.³⁷

Neurčité slovesné způsoby jsou takové, u nichž nelze určit veškeré slovesné gramatické kategorie. V češtině existují tři typy neurčitých slovesných tvarů. Jedná se o infinitiv, přičestí/participium a přechodník/transgresiv. Infinitiv má v češtině jednu formu, která může vyjádřit vid a rod, nikoli však další mluvnické kategorie. Přičestí má v češtině dvě formy – přičestí činné (minulé) a přičestí trpné. Stojí-li samy o sobě, mají schopnost vyjadřovat číslo a vid. Přechodníky jsou z pohledu jazykové historie samostatným typem přičestí. V češtině existují dvě formy přechodníků – přítomná a minulá. U přechodníků je možné určit rod a číslo.³⁸

³⁵ CVRČEK, V., a kolektiv, *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum, 2010, str. 248.

³⁶ DARDANO, M., TRIFONE, P., cit. d., str. 311.

³⁷ CVRČEK, V., a kolektiv, cit. d., str. 239-243.

³⁸ tamtéž, str. 248.

Čeština disponuje třemi základními slovesnými časy, které užívá pro vyjádření časových vztahů absolutních.³⁹ Časy absolutní vyjadřují:

- minulost;
- přítomnost;
- budoucnost.

V indikativu využívá moderní čeština pro vyjádření minulosti minulý čas (préteritum). Velmi výjimečně je možné se též setkat s časem předminulým (plusquamperfektem). Pro vyjádření přítomnosti se v češtině používá přítomný čas (prézens). K vyjádření budoucnosti slouží v češtině čas budoucí (futurum). Futurum může mít podobu jednoduchou či složenou.⁴⁰ Otázka relativních časů v češtině je složitější. O této problematice bude dále blíže pojednáno. V češtině dále existují kondicionál přítomný a kondicionál minulý. Kondicionál minulý se ale užívá jen velmi výjimečně. Imperativ má v češtině pouze jedinou formu.⁴¹

Čeština rozlišuje dva vidy. Slovesný vid je slovesnou kategorií na pomezí morfologické a lexikální oblasti. Slovesným videm se míní existence slovesa ve více formách, které se od sebe navzájem liší vztahem k dokončenosti děje. V češtině existují dva slovesné vidy – dokonavý a nedokonavý. Slovesa se rozlišují na:

- slovesa dokonavá (perfektivní);
- slovesa nedokonavá (imperfektivní);
- slovesa obouvidová.⁴²

4.2 Prostředky pro vyjádření relativních časů v češtině

Čeština na rozdíl od italštiny nedisponuje fixním systémem pravidel časové souslednosti. Jak bylo uvedeno, čeština je oproti italštině chudší na formy slovesných časů. Nabízí se proto otázka, jakým způsobem čeština přistupuje k vyjadřování relativních časových vztahů. V následujícím textu budou tyto možnosti přiblíženy.

Diskuze o tematice relativních časů v češtině je mezi bohemisty dodnes aktuální. V češtině se lze zpravidla setkat s implicitním vyjadřováním relativních časových vztahů. Jak již bylo zmíněno, italština zpravidla nerozlišuje slovesnou kategorii vidu, zatímco čeština

³⁹ HLAVSA, Z., *Mluvnice češtiny. Díl 3. Skladba*, Praha: Academia, 1987, str. 378.

⁴⁰ KARLÍK P., NEKULA M., RUSÍNOVÁ Z., *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2001. str. 315-317.

⁴¹ CVRČEK, V., a kolektiv, cit. d., str. 242-243.

⁴² CVRČEK, V., a kolektiv, cit. d., str. 245-246.

ano. Právě kategorie slovesného vidu tak v češtině mnohdy zajišťuje vyjádření tohoto vztahu. Dalším prostředkem je užití lexikálních prostředků s lexikálně časovým obsahem – zejména pak využití adverbíí. V neposlední řadě se pro vyjádření relativního v času v češtině někdy užívají přechodníky.⁴³

4.2.1 Morfologické prostředky – „časová souslednost v češtině“

Následující kapitoly podávají přehled morfologicko-lexikálních prostředků, pomocí nichž se čeština vypořádává s překladem časové souslednosti z italštiny.

4.2.1.1 Slovesný čas

Slovesný čas je jednou ze základních mluvnických slovesných kategorií. V moderní češtině existují tři slovesné časy – minulý čas (préteritum), přítomný čas (prézens) a budoucí čas (futurum). Tyto vyjadřují časy absolutní. Tato práce se však zabývá zejména otázkou časů relativních. Postoje bohemistů k tomuto tématu se v průběhu dějin proměňovaly a jejich názory dodnes nejsou zcela jednotné. V každém případě však relativní časy v češtině nemají svou speciální formu jako tomu je v některých jiných jazycích – například v italštině.⁴⁴

Rozdíl mezi časem absolutním a relativním je dán jeho vztahem k okamžiku promluvy. Vyjadřuje-li časový tvar vztah k okamžiku promluvy – tedy vyjadřuje minulost, přítomnost, budoucnost – jedná se o čas absolutní. Vyjadřuje-li časový tvar vztah k jinému ději/stavu – tedy předčasnost, současnost, následnost – jedná se o čas relativní. Jak již bylo uvedeno, neexistují v českém jazyce pro časy relativní speciální formy. Z toho důvodu se tak v češtině využívají k vyjádření relativních časů formy časů absolutních. Ty mezi sebou navzájem vykazují v určitém smyslu časové vztahy.⁴⁵

S problematikou relativních časů v češtině souvisí otázka typů vedlejších vět. V tomto ohledu je zásadní, zda se jedná o vedlejší větu obsahovou, či nikoli. Větou obsahovou je možné vyjádřit vlastní obsah toho, co je větou řídicí obecně nazváno či co je v ní hodnoceno.⁴⁶ Jedná-li se o vedlejší větu obsahovou, shoduje se většina bohemistů, že platí, že se forma

---

⁴³ KARLÍK, P., NEKULA M., PLESKALOVÁ, J., cit. d., heslo – slovesný čas.

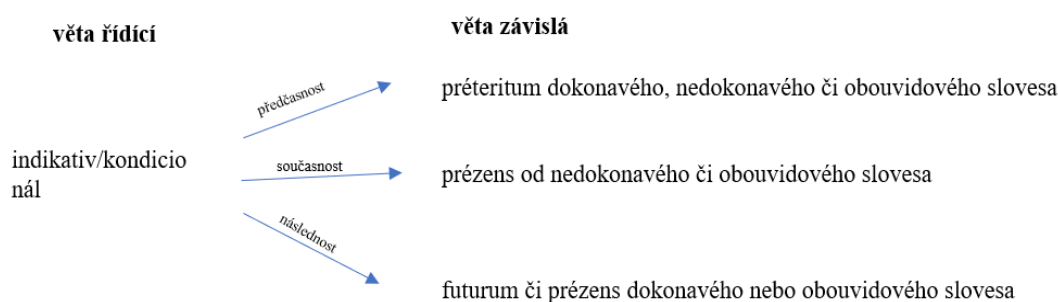
⁴⁴ KOUTOVÁ, M., Užití slovesného času ve vedlejších větách obsahových. *Naše řeč*. 2021, 2021(2), 100-116.

⁴⁵ tamtéž, str. 101.

⁴⁶ KARLÍK, P., Nový encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017., dostupné z: <https://www.ezechency.org/slovník/OBSAHOV%C3%81%20V%C4%9ATA>

slovesa považuje za relativní; zatímco v případě vět doplňovacích se pak zpravidla jedná o formu v čase absolutním.⁴⁷

Věta obsahová je příznačná mj. tím, že vyjadřuje děj, který má sám o sobě svou vlastní časovou platnost. Stane-li se větou vedlejší, je proto nutné, aby se čas v ní vyjádřený podřídil času vyjádřenému ve větě hlavní. A tudíž čas vyjádřený slovesem v této větě již vůči okamžiku promluvy nevyjadřuje absolutní časové zařazení, avšak vyjadřuje relativní časovou platnost vůči času hlavního děje ve větě hlavní, resp. řídicí. Následující schéma zobrazuje princip užití slovesných časů ve vedlejších větách obsahových, které jsou součástí vět vyjadřujících časový vztah.⁴⁸

Vlastní zpracování s použitím náležitých zdrojů.⁴⁹

Z hlediska relativních vztahů se pro vyjádření předčasnosti využívá čas minulý (préteritum), pro vyjádření současnosti zpravidla čas přítomný (prézens) a pro vyjádření následnosti čas budoucí (futurum). Z daného použití však existuje několik odchylek, které budou uvedeny. Mezi ně patří vyjádření děje okamžitého nebo dokončeného v přítomnosti. Pro takové vyjádření není možné využít přítomného času, a proto se v těchto situacích využívá jako relativní čas préteritum.⁵⁰

Další odchylkou je užívání futura místo přítomného času ve větách s větou řídicí ve futuru vyjadřujících relativní vztah současnosti.⁵¹

Pro tuto práci je důležitou výjimkou z pravidel (ne)možnost užití nedokonavého préterita pro vyjádření současnosti v minulosti. Jedná se tedy o případy, kdy je ve větě uvozené větou řídicí v minulém čase současnost vyjádřena za pomoci minulého préterita nedokonavého

⁴⁷ PANEVOVÁ, J., a SGALL P., Relativní čas. *Slovo a slovesnost* [online]. 32 (1971)(2), 140-148 [cit. 2022-07-24]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2082>

⁴⁸ KOUTOVÁ, M., cit. d., str. 100-116.

⁴⁹ tamtéž, str. 100-116.

⁵⁰ BEČKA, J. V., O relativních a subjektivních časech v češtině. *Naše řeč*. 1975, 1975(58), 186-195.

⁵¹ tamtéž, str. 186-195.

slovesa, nikoli přítomnému nedokonavému slovesu. Dalo by se říci, že toto pravidlo by odpovídalo pravidlu časové souslednosti v italštině, kdy je pro vyjádření současnosti ve větě s řídicí větou v minulém čase běžně užíváno minulého času. Na tuto skutečnost upozornil již v roce 1951 B. Ilka, přičemž do té doby bylo užití préterita místo přítomnému pro vyjádření současnosti v souvětí uvozeném minulým časem považováno za chybu.⁵² Podle Ilka jsou věty s préteritem nedokonavého slovesa dvojznačné, protože mohou vyjadřovat jak předčasnost, tak současnost. Je proto důležité, aby byly zasazeny do vysvětlujícího kontextu. Uvádí následující příklad (1) vs. (1a) vs. (1b), kdy věta (1) je nejednoznačná, zatímco u věty (1a) je z kontextu zřejmé, že se jedná o předčasnost, a u věty (1b) je z kontextu patrné, že jde o současnost.

(1) Sousedé věděli, že toxikomani v bytě vyráběli drogy.

(1a) Sousedé věděli, že toxikomani v bytě vyráběli drogy, ale zájemci o koupi bytu to neprozradili.

(1b) Sousedé věděli, že toxikomani v bytě vyráběli drogy, ale báli se to ohlásit policii a přítomnost toxikomanů v domě mlčky snášeli.⁵³ (Koutová, 2021, str. 100-116)

Podle Ilka je rozhodování ohledně použití přítomnému nebo nedokonavého préterita otázkou rozhodnutí mluvčího. Zároveň však v této souvislosti stanovuje dvě obecně platné zásady:

1. ve větě vedlejší se préteritum objeví tím častěji,
  - a. čím závažnější je děj věty vedlejší vzhledem k větě hlavní;
  - b. čím více děj věty vedlejší zasahuje svým trváním do děje věty hlavní.
2. ve větě vedlejší se prézens objeví tím častěji,
  - a. čím formálnější je vztah dějů v obou větách;
  - b. čím bližší je časová platnost dějů času absolutnímu.⁵⁴

Dalším přístupem je přístup J. Bauera z šedesátých let. Jeho teorie se soustředí zejména na sémantický význam slovesa ve větě řídicí. Použití nedokonavého préterita pro vyjádření současnosti ve větě se slovesem věty řídicí v minulém čase tak připisuje větám se slovesy, která vyjadřují smyslové vnímání, citové a myšlenkové stavy či další duševní hnutí.⁵⁵

Na tuto teorii navazuje i J. Bečka. Tvrdí, že k užití časů absolutních jako časů relativních dochází jen v případech, kdy je větou hlavní vyjádřeno určité niterné cítění v souvislosti

---

⁵² KOUTOVÁ, M., cit. d., str. 100-116.

⁵³ tamtéž, str. 100-116.

⁵⁴ KOUTOVÁ, M., cit. d., 100-116.

⁵⁵ tamtéž, str. 100-116.

s takzvanými výrazy navozujícími.⁵⁶ Výraz navozující se nachází ve větě řídicí, zatímco obsah sdělení se nachází ve větě závislé. Navozující výraz pak může mít význam říkání, oznamování, citového stavu, myšlení či smyslového vnímání.⁵⁷ Mezi navozujícím výrazem a větou vedlejší je důležitý zejména jejich sémantický vztah, syntaktický vztah je naopak volný.⁵⁸

Teorie K. Svobody a J. Panevové se soustředí na osobu, která je „konatelem hodnocení“. Je-li konatel hodnocení ve větě zahrnut, nachází se ve větě čas přítomný. Je-li však konatelem hodnocení mluvčí, je ve větě použito préteritum.⁵⁹ Obdobné stanovisko ve svém výzkumu zaujímá i M. Koutová, která uvádí, že: „*relativní časy v pravém slova smyslu vyjadřují perspektivu prvotního konatele a absolutní časy vyjadřují perspektivu mluvčího.*“ (Koutová, 2021, str. 100-116) Příkladem, který Koutová zmiňuje, je věta, kterou rozebíral i Ilek a následně Svoboda: „*Andrej naslouchal, co se děje (dělo) v dětském pokoji.*“ a dále příklad: „*Komtesu patrně mrzelo, že se nemá (neměla) na koho zlobit.*“ Tyto příklady dokazují, že ve větách s préteritem je konatel hodnocení ve větě zahrnut (Andrej, komtesa), zatímco ve větách s préteritem je konatelem hodnocení mluvčí (autor nepřímé výpovědi).⁶⁰

Na základě korpusové analýzy pak Koutová udává, že préteritum v souvětích vyjadřujících současnost se používá u sloves, která obecně velmi často uvozují větu obsahovou a vyjadřují myšlení, komunikaci, smyslové vnímání, hodnocení a citové vztahy.⁶¹

Z výše uvedeného vyplývá, že se čeština v případě vět, které obsahují ve větě řídicí vyjádření niterného stavu v kombinaci s navozujícím výrazem, zpravidla řídí určitými ustálenými pravidly časových vztahů, a dá se tak z lingvistického hlediska hovořit o relativních časech. Existují však případy, kdy se pravidla nedodržují. Označení relativní čas není namístě v případech, kdy se navozující výraz týká jiné osoby než vyjádření niterného stavu.⁶² Příklad, který Bečka uvádí: „*Znali, co jiní neznali, ale neznal, co jiní znali.*“ (Bečka, 1975, str.186-195)

Otázkou zůstává možnost užití pojmu relativní čas v češtině. Z výše zmíněných důvodů se nabízejí i jiné možnosti pojmenování daných jevů s přihlédnutím k přesnosti výrazu. Nabízí se třeba Šmilauerova definice prvotních a druhotných časů.⁶³ „*Prvotní stupně časové jsou přítomnost, minulost a budoucnost. Přítomné je to, co je současné s dobou mluvení, minulé, co časově předchází, budoucí, co časově následuje.*“ (Šmilauer, 1947, str. 153). U druhotných

---

⁵⁶ BEČKA, J. V., cit. d., str. 186-195.

⁵⁷ KOUTOVÁ, M., cit. d., str. 100-116.

⁵⁸ BEČKA, J. V., cit. d., str. 186-195.

⁵⁹ KOUTOVÁ, M., cit. d., str. 100-116.

⁶⁰ KOUTOVÁ, M., *Užití slovesného času ve vedlejších větách obsahových v češtině*. Filozofická fakulta, 2018. Disertační práce. Univerzita Karlova, str. 135.

⁶¹ tamtéž, str. 135.

⁶² BEČKA, J. V., cit. d., str. 186-195.

⁶³ ŠMILAUER, V. *Slovesný čas*, Druhé hovory o českém jazyce, Praha 1947, str. 153.

časů je situace komplikovanější. Tato definice rozděluje časy na primární a sekundární, a rozlišuje tak dvojí odlišnou funkci časů v češtině. Další možností je označení termínem subjektivní časy. Z tohoto termínu vyplývá ona subjektivnost niterného stavu, který je ve větě vyjádřen.⁶⁴

4.2.1.2 Slovesný vid

Slovesný vid je slovesnou kategorií spadající do oblasti morfologie a lexika. Za pomoci rozdílných gramatických forem má vid schopnost vyjádřit dokonavost, resp. dokončenost určitého děje.⁶⁵ Čeština rozlišuje dva slovesné vidy – dokonavý a nedokonavý.⁶⁶

Zásadním rozlišením mezi videm dokonavým a nedokonavým je dokončenost děje. Slovesa dokonavá vyjadřují děj, který již byl ukončen, nebo brzy ukončen bude. Důraz je kladen na omezenost trvání daného děje. Slovesa dokonavá vyjadřují děj, který byl kompletní, celistvý, dokonaný, přičemž byl určitým způsobem naplněn cíl daného děje (např. *postavit dům*). Slovesa nedokonavá se k dokončenosti nevyjadřují, resp. k dokončenosti děje vyjadřují volný vztah.⁶⁷

Nedokonavá slovesa mají schopnost vyjádřit všechny absolutní časy. Dokonavá slovesa nelze vyjádřit v přítomném čase. Dokonavá slovesa tak nalezneme pouze v čase minulém a v čase budoucím. Dokonavá slovesa označují děje, které byly, nebo budou, ukončené. Nedokonavá slovesa nevyjadřují dokončenost děje.⁶⁸

Značná část sloves existuje jak ve formě dokonavé, tak ve formě nedokonavé. Hovoří se o takzvaných vidových protějšcích či vidových dvojicích (např. *dělat – udělat*). Existují však i slovesa, která mají pouze formu dokonavou (perfektiva tantum). Stejně tak slovesa, která se naopak vyskytují pouze ve formě nedokonavé (imperfektiva tantum). Mezi ně patří modální slovesa a slovesa, u nichž není možné vyjádřit dokonavost děje. Mimo tato slovesa, existují také slovesa obouvidová, mezi něž patří z velké části slova přejatá z jiných jazyků, u kterých se vid určuje v závislosti na kontextu sdělení.⁶⁹

---

⁶⁴ BEČKA, J. V., cit. d., str. 186-195.

⁶⁵ HAMPLOVÁ, S., cit. d., str. 193.

⁶⁶ CVRČEK, V., a kolektiv, cit. d., str. 245-246.

⁶⁷ KARLÍK P., NEKULA M., RUSÍNOVÁ Z., cit. d., str. 317-319.

⁶⁸ CVRČEK, V., a kolektiv, cit. d., str. 245.

⁶⁹ KARLÍK P., NEKULA M., RUSÍNOVÁ Z., cit. d., str. 317-319.

Zde je namístě vložit informaci týkající se srovnání s italštinou. V rámci minulých časů je v některých případech možné upozorovat paralelu mezi českými vidovými protějšky a italskými minulými časy. Italské imperfektum (*imperfetto*) tak může odpovídat českému vidu nedokonavému, zatímco jednoduché perfektum (*passato remoto*) a složené perfektum (*passato prossimo*) mohou vyjadřovat vid dokonavý.⁷⁰ Například: *saltavo* (imperfektum) - skákal jsem (vid nedokonavý) vs. *saltai* (jednoduché perfektum) příp. *ho saltato* (složené perfektum) – skočil/a jsem (vid dokonavý).

4.2.2 Lexikální prostředky

Další možností vyjádření relativních časových vztahů je použití jiných lexikálních prostředků, než jsou slovesné časy. Jedná se tak o časové identifikátory, které mají sémantický význam napomáhající vyjádření časového vztahu předčasnosti, současnosti či následnosti. Jedná se tak zpravidla o vyjádření pomocí adverbíí času. Adverbia času mají schopnost vyjádřit a popsat okolnosti s časovou povahou – zejména počátek, průběh, délku, frekvenci a konec děje. Adverbia času mohou mít podobu jednoslovného či víceslovného vyjádření.⁷¹

---

⁷⁰ HAMPLOVÁ, S., cit. d., str. 193.

⁷¹ CVRČEK, V., a kolektiv, cit. d., str. 274-278.

5. Charakterizace paralelního korpusu InterCorp

Pátá kapitola práce přibližuje projekt InterCorp a jeho specifické charakteristiky. Paralelní korpus je nejprve popsán teoreticky a poté je prezentována práce s ním.

Paralelní korpus InterCorp je jednou ze složek Českého národního korpusu. Jazykové korpusy obecně představují databáze autentických textů v elektronické podobě. S jejich pomocí je možné vyhledávat jazykové jevy přímo v jejich přirozeném kontextu. Projekt InterCorp vytvořila Filozofická fakulta Univerzity Karlovy za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Jedná se o nekomerční akademický projekt, na jehož existenci se podíleli akademičtí pracovníci a přední čeští filologové, lingvisté a specialisté z řad Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Tvůrci InterCorpu si kladou za cíl vytvořit mnohojazyčný synchronní paralelní korpus k českému korpusu, který bude oporou a sekundárním zdrojem dat pro studenty, překladatele, lektory, potažmo také širokou veřejnost a poskytne jim informace při sběru dat pro výzkumné práce, výuku, překlady apod. V roce 2022 je paralelní korpus dostupný celkem v 31 jazycích. Zájemci se mohou registrovat na webových stránkách korpusu a následně z něj bezplatně čerpat informace.

Korpus se skládá ze dvou částí – z jádra a z kolekce. Jádro korpusu je tvořeno z velké části beletristickými texty. Kolekce jsou pak cizojazyčné texty, které jsou vytvářeny pomocí metody automatického *alignmentu* (párování). Práci s korpusem zajišťuje webová aplikace KonText. Tvůrci Českého národního korpusu vytvořili základní kurz návodného užití rozhraní, který je k nalezení přímo na stránkách www.intercorp.korpus.cz.⁷²

Cílem této práce je zjistit, zda teoretické přístupy možností překladu italských vět s časovou sousledností odpovídají reálným výsledkům vyhledávání v paralelním korpusu InterCorp. Konkrétní postup a výsledky analýzy budou popsány v následujících dvou kapitolách.

---

⁷² Český národní korpus – *Intercorp*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha., dostupný z: <https://www.korpus.cz>

6. Korpusová analýza vybraného typu italských podřadných souvětí s hlavní větou se slovesem v minulém čase a jejich českých překladových protějšků.

Šestá kapitola práce je věnována prezentaci analýzy vybraných případů časové souslednosti. K analýze byl použit vzorek vět beletristických děl. Vzorek se sestává z vět vyjadřujících časovou souslednost s větou řídící v minulém čase v indikativu u dvou vybraných italských sloves: *credere* a *pensare* a jejich českých překladových protějšků. K analýze byl využit Český národní korpus, konkrétně paralelní korpus InterCorp; jako první jazyk jsme zvolili italštinu a k ní zarovnaný korpus český.

Vyhledávali jsme dvě italská slovesa: *credere* (domnívat se, myslet, věřit) a *pensare* (pomyslet si, myslet si, napadnout, říkat si). Tato slovesa stojí většinou ve větě řídící a uvádí větu závislou, vyjádřenou relativním časem. Analýza byla provedena na slovesech v indikativu v minulém čase. Ve větě řídící se tak objevuje jeden z minulých italských časů v indikativu – imperfektum (*imperfetto*), složené perfektum (*passato prossimo*), jednoduché perfektum (*passato remoto*), nebo předminulý čas (*trapassato prossimo*). Vyhledávání bylo omezeno na texty, jejichž originálním jazykem byla italština.

Na základě analýzy se pokusíme ukázat, zda způsoby překladu časové souslednosti do češtiny odpovídají teoretickým předpokladům.

Za pomoci paralelního korpusu byly vytvořeny následující dotazy:

1. sloveso *credere*

a. imperfektum (*imperfetto*)

```
[tag="VER:impf" & lemma="credere"][]{}{0,1}[word="che"]
```

b. jednoduché perfektum (*passato remoto*)

```
[tag="VER:remo" & lemma="credere"][]{}{0,1}[word="che"]
```

c. participium minulé (*participio passato*) – tvořící základ složeného perfekta (*passato prossimo*) a předminulého času (*trapassato prossimo*)

```
[tag="VER:pper" & lemma="credere"][]{}{0,1}[word="che"]
```

2. sloveso *pensare*

a. imperfektum (*imperfetto*)

[tag="VER:impf" & lemma="pensare"][] {0,1} [word="che"]

b. jednoduché perfektum (*passato remoto*)

[tag="VER:remo" & lemma="pensare"][] {0,1} [word="che"]

c. participium minulé (*participio passato*)

[tag="VER:pper" & lemma="pensare"][] {0,1} [word="che"].

Těmito dotazy jsme vyhledali tvary obou sloves ve výše uvedených minulých časech. Součástí hledaného výrazu byla italská spojka *che*, která ve větách vyjadřujících časovou souslednost, zpravidla odpovídá české spojce *že*. Tato spojka se v italštině typicky používá ve větách s časovou sousledností.

Analýzu jsme dle původu textu omezili pouze na texty literární, ačkoli korpus InterCorp umožňuje vyhledávat také texty publicistické a filmové titulky. V těchto případech byl počet jejich výskytu velmi malý. Následující tabulka zobrazuje počty výsledků pro jednotlivá vyhledávání zadaných dotazů.

	CREDERE	PENSARE	
složené perfektum	4	15	
imperfektum	56	99	
jednoduché perfektum	5	168	
předminulý čas	4	27	
vyřazeno* ⁷³	5	20	
celkem	74 výskytů	329 výskytů	403 výskytů

Vlastní zpracování s použitím náležitých zdrojů – korpus InterCorp.

Analyzovali jsme tedy celkem 403 souvětí, v nichž bylo v řídicí větě jedno ze zmíněných sloves a spojka *che* uvozovala větu závislou. V následující části budou uvedena zjištění, která jsme během analýzy získali.

⁷³ * tyto případy byly vyřazeny z důvodu, že se v originálním textu nejednalo o italský minulý čas

7. Shrnutí výsledků (způsoby vyjádření souslednosti v italštině, odchylky od pravidel časové souslednosti).

Sedmá kapitola práce představuje výsledky analýzy překladů vět závislých, které byly součástí souvětí obsahujících slovesa *credere* a *pensare* ve větě řídicí v jednom z minulých časů v italštině, doprovázené spojkou *che*.

7.1 Sloveso *credere*

Prvním slovesem, které bylo podrobena analýze, bylo italské sloveso *credere*.

7.1.1 Věta řídicí

Sloveso *credere* se v literárních textech z italštiny přeložených do češtiny objevilo v korpusu InterCorp ve větě řídicí v indikativu v jednom z minulých časů společně se spojkou *che* celkem 69krát. Celkem 56 výskytů bylo v imperfektu (*imperfetto*), pět výskytů v jednoduchém perfektu (*passato remoto*), čtyři výskyty ve složeném perfektu (*passato prossimo*) a čtyři výskyty v předminulém čase (*trapassato prossimo*). Věta řídicí byla do češtiny nejčastěji přeložena pomocí indikativu minulého času – jako například ve větě (1a). Celkem v pěti případech pak byla přeložena pomocí indikativu přítomného slovesa. Jednalo se například o větu (1b). Objevily se také dvě věty, v nichž byla věta řídicí do češtiny přeložena pomocí kondicionálu. Příkladem je věta (1c).

(1a) “In quei giorni felici **credevo** che la stupidità creasse enigma.“ (Eco, *Il pendolo di Foucault*)

„V těch šťastných dnech **jsem se domníval**, že hloupost dokáže vytvořit hádanku.“
(Eco, *Foucaultovo kyvadlo*)

(1b) “**Credeva** forse che lui dovesse tornare per la stessa via?“ (Eco, *L'isola del giorno prima*)

„Snad **si nemyslí**, že se vrátí na loď stejnou cestou.“ (Eco, *Ostrov včerejšího dne*)

(1c) “Quasi **non credeva** che fosse permesso trattare un argomento simile!“ (Morante, *La Storia*)

„Nikdy **by nevěřil**, že by se někdo mohl něčím takovým zabývat!“ (Morantová, Příběh v historii)

Nejčastějším překladovým protějškem slovesa *credere* ve větě řídící byla v préteritu slovesa: *domnívat se* (15x), *myslet/myslet si* (14x), *věřit* (12x), *myslit/myslit si* (6x), *nevěřit* (3x), *nevědět* (2x), a dále *nemyslet*, *pomyslet*, *říkávat si*, *zdát se*, *být si jist* a *být přesvědčený*, každé 1x. V přítentu se pak objevilo: *domnívat se* (2x), *myslet si* (1x), *nemyslet si* (1x) a *nevěřit* (1x). Ve větě řídící bylo sloveso *credere* také přeloženo pomocí kondicionálu, a to slovesy: *nevěřit* (2x), *uvěřit* (1x) a *být* (1x). Zbylých sedm výskytů bylo v tomto případě vyřazeno z důvodu přílišného přeformulování, nebo z důvodu, že neobsahovaly jeden z minulých italských slovesných časů.

7.1.2 Věta závislá

Následovala analýza věty závislé uvozené větou řídící se slovesem *credere* v jednom z minulých časů. Analýza odhalila celkem sedm vět vyjadřujících předčasnost, 46 vět vyjadřujících současnost, šest vět vyjadřujících následnost a 15 vět vyřazených.

Ve větě závislé se pak objevil konjunktiv předminulý (*congiuntivo trapassato*) celkem devětkrát, přičemž v sedmi případech vyjadřoval ve větě závislé předčasnost, dvakrát vyjadřoval současnost, neboť se jednalo o souvětí s větou řídící v předminulém čase. Příkladem věty vyjadřující předčasnost je věta (2a) a příkladem vyjadřujícím současnost je věta (2b).

(2a) Per un momento **credette** che una delle pietre lo **avesse colpito**, tanta era stata la chiarezza dell'immagine che gli era tornata alla mente. (Leoni, I delitti del mosaico)

Na okamžik **si mysl**el, že ho **zasáhl** jeden z kamenů, tak jasný byl výjev, který se mu rozsvítil v mysli. (Leoni, Záhady mozaiky)

(2b) Allora **avevo creduto** che **avesse riso** per la mia ignoranza, ma forse rideva per l'ingenuità di Guglielmo, lui sapeva bene in quanti modi può presentarsi un vecchio manoscritto, forse aveva pensato quello che noi non avevamo pensato subito, e che avremmo dovuto pensare, e cioè che Severino non conosceva l'arabo e che dunque era singolare che conservasse tra i suoi un libro che non poteva leggere. (Eco, Il nome della rosa)

Tehdy **jsem se domníval**, že **se směje** mé nevzdělanosti, ale třeba se smál Vilémově naivnosti, dobře věděl, v kolika podobách se může vyskytnout starý rukopis, třeba ho napadlo to, co nás hned nenapadlo a co nás napadnout mělo, že Severin neznal arabštinu a že by tedy bylo divné, kdyby měl knihu, kterou by si nemohl přečíst. (Eco, Jméno růže)

Nejčastěji se však ve větě závislé v italštině objevil konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*), a to celkem ve 44 případech, pokaždé vyjadřujících současnost. Český překlad byl v těchto případech vyřešen za pomoci tvarů sloves v indikativu v přítomném čase od nedokonavých sloves – a to celkem 42x. Důkazem je věta (3a). V jednom případě byl případ vyřešen pomocí pasivní formy slovesa v indikativu od dokonavého slovesa. Italský originál taktéž obsahoval pasivní formu slovesa. Jednalo se o větu (3b). V jediném případě se objevil překlad pomocí indikativu budoucího času, avšak jednalo se o překlad opisné vazby vyjadřující budoucnost. Šlo o větu (3c).

(3a) "Cosa? "chiese Jorge, che **credeva** che egli **alludesse** a qualche cibo che gli veniva porto. (Eco, Il nome della rosa)

"Co?" zeptal se Jorge, **myslil si** asi, že Vilém **naráží** na některé z jídel, která nám přinášeli. (Eco, Jméno růže)

(3b) "**Credevo** che a voi **fosse riservata** la cura dello spirito e alle pie donne quella dei corpi" rispose ironicamente il poeta. (Leoni, I delitti del mosaico)

„**Myslel jsem**, že vám **je vyhrazena** starost o ducha a o zbožné ženy spíš než péče o těla," odpověděl ironicky básník. (Leoni, Záhady mozaiky)

(3c) Il Barone di Rondò, quando scoppiavano questi tumulti per le tasse, **credeva** sempre che **fossero sul punto di venirgli a offrire** la corona ducale. (Calvino, I nostri antenati)

Kdykoliv takové bouře proti daním vypukly, Baron z Plazcu **se domníval**, že mu každou chvíli **přijdou** vévodskou korunu **nabídnouti**. (Calvino, Naši předkové)

Dále se celkem šestkrát ve větě závislé objevil složený kondicionál vyjadřující následnost. V češtině se ve všech šesti případech vyjadřujících následnost objevil indikativ, futurum od dokonavého slovesa. Jedním z příkladů je věta (4).

(4) “Forse **credevo** che vi **avrei scoperto** qualcosa dentro“. (Tabucchi, Notturmo indiano)

„Možná **jsem si myslel**, že něco uvnitř **objevím**.“ (Tabucchi, Indické nokturno)

Celkem ve čtyřech případech pak byla původní věta v italštině do češtiny přeformulována natolik, že došlo ke ztrátě původního časového vyjádření. Příkladem jsou věty (5a) a (5b).

(5a) Non sa perché, Pereira, ma **credeva** che quel racconto sul pentimento **sarebbe stato** un **messaggio** nella bottiglia che qualcuno avrebbe raccolto. (Tabucchi, Sostiene Pereira)

Pereira neví proč, ale ta povídka o kající lůstosti **měla být jakýmsi vzkazem v láhvi**, který možná někdo zachytí. (Tabucchi, Jak tvrdí Pereira)

(5b) Ma poi trovavo testi insospettabili che mi raccontavano come i fisici positivisti appena usciti dall'università andassero a pasticciare per sedute medianiche e cenacoli astrologici, e come Newton fosse arrivato alle leggi della gravitazione universale perché **credeva** che **esistessero** forze occulte (mi ricordavo delle sue esplorazioni nella cosmologia rosacrociiana). (Eco, Il pendolo di Foucault)

Pak se mi ale dostaly do rukou seriózní knihy a v nich stálo, že ne jeden pozitivistický fyzik si cestou z univerzity domů zaskočil na spiritistické sezení nebo do astrologického kroužku a Newton že na zákony zemské tíže přišel jen **díky své víře v okultní síly** (hned jsem si vzpomněl na jeho výlety do rozenkruciánské kosmologie). (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

InterCorp dále vyhledal věty, které obsahovaly participium minulé, nejednalo se však o tvar slovesa v minulém čase složeném, ani o předminulý čas, ale o součást slovesa v kondicionálu či infinitivu. Šlo například o věty (6a) a (6b).

(6a) **Non avrei mai creduto** che le vecchie fossero così buone! (Collodi, Le avventure di Pinocchio)

„Nikdy **bych nevěřil**, že jsou vikve tak dobré!“ (Collodi, Pinocchiova dobrodružství)

(6b) Sì, disse Pereira, però se loro avessero ragione la mia vita non avrebbe senso, non avrebbe senso avere studiato lettere a Coimbra e **avere sempre creduto** che la letteratura fosse la cosa più importante del mondo, non avrebbe senso

che io diriga la pagina culturale di questo giornale del pomeriggio dove non posso esprimere la mia opinione e dove devo pubblicare racconti dell'Ottocento francese, non avrebbe senso più niente, e è di questo che sento il bisogno di pentirmi, come se io fossi un'altra persona e non il Pereira che ha sempre fatto il giornalista, come se io dovessi rinnegare qualcosa.

Ano, řekl Pereira, ale jestli mají pravdu, pak můj život neměl smysl, nemělo smysl, že jsem studoval v Coimbře literaturu a **byl jsem** vždycky **přesvědčený**, že literatura je ta nejdůležitější věc na světě, nemá smysl, že vedu kulturní přílohu večerníku, kde nemůžu vyjádřit svůj názor a kde musím otiskovat francouzské povídky z devatenáctého století, nic nemá smysl, a právě proto cítím potřebu kajicně litovat, jako kdybych byl někdo jiný a ne Pereira, který byl odjakživa novinář, jako kdybych měl něco zradit.

K otázce dalších lexikálních prostředků, které doplňují a podporují časové vztahy mezi větami, není mnoho dat. V rámci analýzy souvětí se slovesem *credere* ve větě řídicí, uvozujících věty závislé vyjadřující časovou souslednost, se objevila jediná věta (7), v níž figuruje příslovce **nakonec** umocňující časový vztah následnosti.

(7), „Tuttavia, si credeva ancora che gli Alleati avrebbero prevalso; e i compagni della Libera smaniavano di partecipare a questa battaglia finale di Roma.“

„Přesto se ještě věřilo, že spojenci **nakonec** získají převahu, a soudruzi z Nezávislé snili o tom, jak se zúčastní závěrečných bojů v Římě.“

7.2 Sloveso *pensare*

Druhým vybraným slovesem bylo italské sloveso *pensare*.

7.2.1 Věta řídicí

Sloveso *pensare* se po zadání dotazů do korpusu InterCorp v literárních textech z italštiny přeložených do češtiny objevilo ve větě řídicí v indikativu v jednom z italských minulých časů společně se spojkou *che* celkem 309krát. Ve 168 případech se jednalo o tvar v jednoduchém perfektu (*passato remoto*), v 99 případech se jednalo o imperfektum (*imperfetto*), 27 případů bylo v předminulém čase (*trapassato prossimo*) a v 15 případech

se objevilo složené perfektum (*passato prossimo*). Vyřazeny byly věty, které InterCorp zobrazil v rámci dotazu [tag="VER:pper" & lemma="pensare"][] {0,1} [word="che"], který vyhledal veškerá spojení s příčestím minulým. Z toho důvodu byly vyřazeny věty obsahující budoucí čas složený, složený kondicionál, nefinitní tvary, indikativ přítomného a konjunktiv předminulý. Celkem šlo o 20 vět.

Věta řídící se do češtiny překládala nejčastěji pomocí indikativu minulého času, což potvrzuje celkem 301 vět. Toto ilustruje věta (1). V jednom případě se objevilo souvětí, v němž byla věta řídící do češtiny přeložena pomocí kondicionálu. Šlo o větu (2). Dále se vyskytlo pět vět, které byly do češtiny přeloženy pomocí indikativu přítomného. Příkladem je věta (3).

(1) La chiave è un'altra, e **pensavo** che voi lo immaginaste. (Eco, Il nome della rosa)

Klíč je v něčem jiném a **myslil jsem si**, že jste již uhádl, v čem. (Eco, Jméno růže)

(2) Il poeta **non aveva** mai **pensato** che la donna potesse essere una schiava, catturata in una delle battaglie in Oriente oppure comprata. (Leoni, I delitti del mosaico)

Bádník **by si** nikdy **nepomyslel**, že by žena mohla být otrokyní, zajatou v jedné z bitev na východě, nebo snad koupenou. (Leoni, Záhady mozaiky)

(3) Gli chiesi come mai **pensava** che la chiave per la sequenza dei crimini stesse nel libro della rivelazione. (Eco, Il nome della rosa)

Zeptal jsem se ho, proč **si je** tak **jist** tím, že klíč k řadě vražd je ukryt v Zjevení svatého Jana. (Eco, Jméno růže)

Sloveso *pensare* bylo ve větě řídící v rámci analýzy nejčastěji do češtiny překládáno v préteritu těmito slovesy: *pomyslet si* (91x), *myslet/myslet si* (64x), *napadnout* (36x), *říkat si* (25x), *domnívat se* (22x), *říct si* (15x), *myslit* (13x), *nenapadnout* (6x), *uvědomit si* (5x), *nepomyslet si* (4x), *nemyslet si* (3x), *usoudit* (2x), *uvažovat* (2x), a dále *namlouvat si*, *leknout se*, *nedomnívat se*, *usmyslet si*, *umínit si*, *být přesvědčený*, *předpokládat*, *připadat*, *vzpomenout si*, *být si jist*, *být přesvědčený*, *mít dojem*, *nevšimnout si*, vždy 1x. Příslovce *lze* se také v textu objevilo celkem 2x. Celkem 20 vět bylo z analýzy vyřazeno, neboť neobsahovaly sloveso ve tvaru minulého času, a dvě věty byly vyřazeny z důvodu značného přeformulování významu. V překladu se také objevil ve větě řídící překlad pomocí indikativu přítomného, a to se slovesem *myslet/myslet si* (3x) a se slovesem *domnívat se* (1x).

Dokonavé sloveso *pomyslet/pomyslet si* se vyskytovalo nejčastěji při překladu z jednoduchého perfekta (*passato remoto*) – jak dokazuje například věta (4a), zatímco

imperfektum (*imperfetto*) bylo nejčastěji překládáno pomocí indikativu nedokonavého slovesa *myslet/myslet si* – příkladem je věta (4b).

(4a)**Pensò** che era uno scandalo permettere a un bambino di essere così solo, e che minimo minimo avrebbero dovuto mettergli alle calcagna un drappello di ussari, o qualcosa del genere, per scortarlo lungo quel viale e poi dentro, nelle aule, una ventina di ussari, anche qualcuno di più. (Baricco, City)

Pomyslela si, že je to skandál dovolit dítěti, aby bylo tak samo, a že minimálně by mu měli pověsit na paty oddíl husarů, nebo něco na ten způsob, aby ho doprovázeli podél celé aleje a pak uvnitř, v aulách, celou dvacítku husarů, a třeba i nějakého navíc. (Baricco, City)

(4b)**Pensava** che Enea e Turno fossero meno vivi e meno veri di Achille e di Ettore; (Vassalli, Un infinito numero)

Myslel si, že Aeneas a Turnus nejsou tak živí jako Achilleus a Hektor; (Vassalli, Nespočet)

Kuriózním případem byla věta (5) z díla Alessandra Baricca, City, kde se v souvětí nacházely hned tři případy časové souslednosti. Věta *pensava mi fosse successo qualcosa*, uvozená imperfektem ve větě řídicí, byla pro vyjádření předčasnosti následována předminulým konjunktivem ve větě závislé. Na rozdíl od toho věty *pensò che mi era scappata la pipì* a věta *pensò che esattamente quello era successo*, uvozené jednoduchým perfektem ve větě řídicí, obsahovaly ve větě závislé indikativ v předminulém čase. Jelikož se jedná o beletristické dílo, příčinou této nejednotnosti by mohla být snaha autora o ozvláštňující stylistický prostředek.

(5) Mia madre si spaventò, **pensava mi fosse successo** qualcosa, e in effetti qualcosa mi era realmente successo, ma lei **pensò** che mi **era scappata** la pipì, era una cosa che mi succedeva spesso, quando ero bambina, mi scappava la pipì e mi mettevo a piangere, così lei **pensò** che esattamente quello **era successo** e incominciò a trascinar mi verso i bagni. (Baricco, City)

Má matka se vyděsila, **myslela si**, že **se** mi něco **stalo**, a mně se ve skutečnosti opravdu něco stalo, ale ona **si myslela**, že **jsem se počürala**, to se mi totiž stávalo často, když jsem byla malá holka, že jsem se počürala a dala se do breku, takže ona **si pomyslela**, že **se** mi **stalo** právě tohle a odvěkla mě směrem k záchodům. (Baricco, City)

7.2.2 Věta závislá

V následujících podkapitolách budou podrobněji rozebrány výsledky získané analýzou závislých vět, které byly součástí souvětí uvozeného větou řídící se slovesem *pensare* vyjádřeném v jednom z italských minulých časů.

7.2.2.1 Věta závislá v italštině

Analýza závislých vět v rámci souvětí uvozených větou řídící se slovesem *pensare* v jednom z italských minulých časů v indikativu následovaných spojkou *che* odhalila zajímavá a mnohdy překvapivá zjištění. Na rozdíl od příkladů vět se slovesem *credere*, kde teoretická pravidla odpovídala výsledkům v InterCorpu, výsledky obsahující ve větě řídící sloveso *pensare* teoretickým předpokladům vždy neodpovídaly. Ve větě závislé se dle očekávání v italštině objevil konjunktiv předminulý (*congiuntivo trapassato*) pro vyjádření předčasnosti a konjunktiv imperfekta (*congiuntivo imperfetto*) pro vyjádření současnosti. Toto dokazují věty (6) a (7). Dle předpokladů se objevoval také kondicionál složený (*condizionale composto*), a to zpravidla pro vyjádření následnosti, nikoli však výhradně, jak bude dále uvedeno. Příkladem je věta (8).

- (6) Monteiro Rossi non rispose e Pereira **pensò che non avesse capito**. (Tabucchi, Sostiene Pereira)

Monteiro Rossi neodpověděl a Pereira **si myslel**, že třeba **nerozuměl**. (Tabucchi, Jak tvrdí Pereira)

- (7) Tutti **pensarono che avesse** in mente di farne il suo nuovo laboratorio. (Baricco, Seta)

Všichni **si mysleli**, že **má** v úmyslu vybudovat si tam novou dílnu. (Baricco, Hedvábí)

- (8) **Pensava che sarebbe stato** tutto, e per sempre, così magicamente **facile e lieve**. (Baricco, Oceano mare)

Myslel si, že všechno, navždy, **zůstane** tak magicky snadné a lehké. (Baricco, Oceán moře)

Zároveň se však ve větách závislých velmi často objevil indikativ – a to nejčastěji v podobě předminulého času (*trapassato prossimo*), například ve větě (9), nebo ve tvaru imperfekta (*imperfetto*) - viz věta (10).

(9) Alice **pensò** che le sue ossa **si erano** già **sbriciolate** una volta e che quelle cose non le interessavano. (Giordano, La solitudine dei numeri primi)

Alice **si pomyslela**, že její kosti **se** už jednou **rozdrobily** a že jí tyhle věci nezajímají. (Giordano, Osamělost prvočísel)

(10) Si fermò al Café Orquidea e **pensò** che **aveva** tempo di sedersi cinque minuti e prendere una bibita. (Tabucchi, Sostiene Pereira)

Zastavil se v Café Orquídea a **pomyslel si**, že **má** tak čas sednout si na pět minut a dát si něco k pití. (Tabucchi, Jak tvrdí Pereira)

V sedmi případech se také ve větě závislé vyskytl indikativ přítomného času – jednalo se například o věty (11a) a (11b). Zde se ve větách závislých jedná o vyjádření obecné platnosti děje/stavu a zároveň se tak jedná o věty, které mohou stát samostatně, proto je v italštině možné použít přítomný čas.

(11a) Poi **aveva pensato** che i sottotitoli **sono** una **cosa** ripugnante, come le calze bianche, o i mocassini grigi. (Baricco, City)

Pak **si pomyslel**, že podtituly **jsou** odpudivou **záležitostí**, tak jako bílé ponožky nebo šedé mokasíny. (Baricco, City)

(11b) ma poi **pensò** che il mondo ideale **non esiste**, o esiste solo nei sogni. (Vassalli, Il cigno)

pak **si ale uvědomila**, že takový ideální svět **neexistuje**, leda ve snách (Vassalli, Labuť)

Indikativ ve větě závislé se objevil také v případě věty (12), kde se jednalo o jednoduché perfektum (*passato remoto*). Zde však bylo součástí podmínkové věty.

(12) **Pensavo** che, se rottura dei vasi ci fu, la prima crepa **si formò** forse quella sera a Rio durante il rito, ma fu al mio ritorno in patria che avvenne l'esplosione. (Eco, Il pendolo di Foucault)

Domníval jsem se, že došlo-li k rozbití nádob, pak první prasklina **se objevila** právě tenkrát večer v Riu, k výbuchu však došlo až po mém návratu do vlasti. (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

Vyřazeno bylo šest vět, v nichž nebyla věta závislá dokončena, neboť neobsahovala žádné sloveso. Šlo například o větu (13a). A dále jedna věta, v níž se jednalo o slovní hříčku spíše než o vyjádření časového vztahu – šlo o větu (13b). V neposlední řadě byla vyřazena věta (13c), kde se souvětí skládalo z dvou vět hlavních.

(13a)“**Non pensavo** che...” (Giordano, La solitudine dei numeri primi)

„V životě **by** mě **nenapadlo**, že...” (Giordano, Osamělost prvočísel)

(13b)Padre Caspar **ha** una cosa **pensato** che da nessun essere humano prima di oggi mai **pensata era**. (Eco, L'isola del giorno prima)

Otec Caspar **napadl** něco, **co** před ním žádný lidský bytost ještě **nevymyslil!** (Eco, Ostrov včerejšího dne)

(13c)**Pensai** che **era** una **posa** sgraziata. (Eco, Il pendolo di Foucault)

Nějak **půvabné** to tedy zrovna **není**, **řikal jsem si**. (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

7.2.2.2 Věta závislá v českém překladu

Tak jako byla rozmanitost užitých slovesných způsobů a časů v italštině v případě slovesa *pensare* širší než u slovesa *credere*, byly i způsoby překladu souvětí se slovesem *pensare* do češtiny různorodější.

7.2.2.2.1 Věty vyjadřující předčasnost

V případě překladů závislých vět vyjadřujících předčasnost se nejčastějším překladovým protějškem k italskému originálu stal indikativ, préteritum od dokonavých sloves. Celkem 11x se objevil v překladu věty závislé v italštině vyjádřené předminulým konjunktivem – viz příklad (14); a celkem 14x se objevil v případě překladu závislé věty v italštině vyjádřené předminulým časem v indikativu. Příkladem je věta (15).

(14) Certe volte **pensava** che in quella sequenza ci **fossero finiti** per sbaglio, che vi **fossero rimasti intrappolati** come perline infilate in una collana. (Giordano, La solitudine dei numeri primi)

Občas **si říkal**, že **se** v té číselné řadě **ocitla** omylem, že tam **zůstala uvězněná** jako korálky navléknuté na niti. (Giordano, Osamělost prvočísel)

(15) E io son corso indietro, perché **ho pensato** che l'**avevano ucciso**, ed era proprio così, quei bastardi l'**avevano ucciso**... (Baricco, Castelli di rabbia)

Já jsem utíkal zpátky, protože mě **napadlo**, že ho **zabili**, a bylo to přesně tak, ty parchanti ho **zabili**... (Baricco, Hrady hněvu)

Dále se v českých překladech závislých vět vyjadřujících předčasnost objevil indikativ, préteritum od nedokonavého slovesa. Celkem dvakrát v případě překladu italského předminulého konjunktivu – jako například ve větě (16); a čtyřikrát v překladu italského předminulého času v indikativu. Příkladem je věta (17).

(16) Monteiro Rossi non rispose e Pereira **pensò** che **non avesse capito**. (Tabucchi, Sostiene Pereira)

Monteiro Rossi neodpověděl a Pereira **si mysl**el, že třeba **nerozuměl**. (Tabucchi, Jak tvrdí Pereira)

(17) **Pensò** anche che una ragazzina così bella **non l'aveva mai vista**. (Baricco, Castelli di rabbia)

Také **si pomyslel**, že tak krásnou holčičku nikdy **neviděl**. (Baricco, Hrady hněvu)

V neposlední řadě se objevily tři překlady závislých vět přeložené pomocí indikativu přítomného, nebo budoucího. Tyto věty však byly do češtiny značně přeformulovány, a proto u nich v překladu není možné adekvátně posoudit použití slovesného času. Příkladem je věta (18).

(18) Ma giovedì **pensai** solo che **avevo vinto**. (Eco, Il pendolo di Foucault)

Ve čtvrtek **jsem si** však **myslel**, že to vítězství **patří** jen mně a nikomu jinému. (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

Za zmínku stojí také lexikální prostředky, které se ve větách závislých vyjadřujících předčasnost objevily za účelem zintenzivnění časového určení, i přestože v originálním textu nestály. Příkladem jsou věty (19a) a (19b), v nichž stojí příslovce času *už*, které vyjadřuje dokončenost děje vyjádřeného větou závislou.

(19a) Mia madre era contenta, pensava che fosse tutto passato, mica poteva capire, lei, ma io sì, capivo tutto alla perfezione, sapevo che non era passato niente, che non

sarebbe passato mai più, ma intanto non piangevo, e giocavo col burro e la margarina. (Baricco, City)

Má matka byla spokojená, myslela si, že **už** to všechno přešlo, jak by to mohla pochopit, ona, ale já ano, chápala jsem všechno dokonale, věděla jsem, že nic nepřešlo, že už to nikdy nepřejde. Ale v tu chvíli jsem nebrečela a hrála jsem si s máslem a margarínem. (Baricco, City)

(19b) Per un momento pensai che forse Essi erano entrati nell'appartamento, avevano fatto una copia dei dischetti, e in quell'istante stavano provando tutte le combinazioni possibili in qualche luogo remoto. (Eco, Il pendolo di Foucault)

Na okamžik se mě zmocnila myšlenka, že se **už** možná dostali sem do bytu, pořídili si kopie od disket a teď si někde zkoušejí všechny možné kombinace. (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

7.2.2.2.2 Věty vyjadřující současnost

Vyjádření současnosti bylo v rámci analýzy kvantitativně nejpočetnějším případem vyjádření časové souslednosti. Celkem se v analýze vět závislých uvozených větou řídicí se slovesem *pensare* v jednom z italských minulých časů doprovázených spojkou *che* objevilo 193 případů. Stejně jako u vět vyjadřujících předčasnost se i u vět navozujících současnost v italském originále vyskytla slovesa ve způsobu jak konjunktivním, tak indikativním.

Nejčastějším překladovým protějškem ke slovesům ve větě závislé vyjádřených konjunktivem imperfekta byl nepřekvapivě překlad slovesy v indikativu přítomnosti od sloves nedokonavých. Celkem bylo takto vyjádřeno 50 vět. Mezi ně patřila i věta (20).

(20) Sino ad allora **avevo pensato** che ogni libro **parlasse** delle cose, umane o divine, che stanno fuori dai libri. (Eco, Il nome della rosa)

Doposud **jsem se domníval**, že každá kniha k nám **promlouvá** pouze o věcech lidských či božských, které se nacházejí mimo knihy. (Eco, Jméno růže)

Indikativem přítomnosti od nedokonavého slovesa bylo přeloženo také celkem 91 vět, které obsahovaly ve větě závislé v italštině indikativ ve formě imperfekta. Patrné je to z vět (21a) a (21b).

(21a) Come reazione istintiva **pensai** che mi **infastidiva** ritrovare Belbo con la sua eterna coda di paglia. (Eco, Il pendolo di Foucault)

Instinktivně mě taky **napadlo**, že Belbo mě **rozčiluje** tím, že ještě nepřemohl svou zbabělost. (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

(21b) Le augurai che fosse come lo aveva desiderato e **pensai** che la parola spagnola e quella francese forse **coincidevano** in un punto. (Tabucchi, Il gioco del rovescio)

Přál jsem jí, aby tam našla, co hledala, a **napadlo** mě, že to francouzské slovo a španělské slovo možná v jistém bodě **splývají**. (Tabucchi, Pohled z druhé strany)

Zajímavou skupinu tvořily překlady, které byly do češtiny přeloženy pomocí kondicionálu přítomného. Kondicionál se mezi výsledky objevil celkem 14x při překladu závislé věty v konjunktivu. Příkladem je věta (22). Kondicionál se vyskytoval také v překladu oznamovacích vět, a to celkem v deseti případech – viz věta (23). V originálním znění šlo v těchto větách o složený přísudek, skládající se z modálního a plnovýznamového slovesa. Tento fenomén byl patrný zejména u vět, které v originále stály v imperfektu. Modálním slovesem bylo nejčastěji sloveso *potere*. Modální slovesa ve větách s plnovýznamovým slovesem v indikativu vyjadřovala určitou nejistotu/možnost, a proto byl v českém překladu užít kondicionál. V souvětích, v nichž stál v původní závislé větě konjunktiv, byla tato možnost již částečně inherentně obsažena, překlad pomocí kondicionálu byl proto mnohdy nejvhodnější. V několika případech byl kondicionál použit z toho důvodu, že se ve větě nacházelo příslovce vyjadřující nejistotu – například ve větě (24).

(22) L'unica gravidanza sofferta era bastata, come una malattia, a deformarlo per sempre; e in seguito, con la vedovanza, lei **non aveva pensato** più che qualcuno **potesse usarlo** come un corpo di donna, per farci l'amore. (Morante, La Storia)

Jediné těhotenství, které si protrpěla, stačilo je znetvořit jako nějaká nemoc, a potom, když ovdověla, ji ani jednou **nenapadlo**, že **by** je někdo **mohl** ještě **použít** k milování, jako těla ženského. (Morantová, Příběh v historii)

(23) E la testa del barone **pensava** che dove falliva Dio **poteva farcela** la scienza. (Baricco, Oceano mare)

A baronova hlava **si myslela**, že tam, kde selhal Bůh, **by mohla uspět** věda. (Baricco, Oceán moře)

(24) **Pensai che forse dovevo raccontargli** della sinarchia, che già strisciava in quegli anni. (Eco, Il pendolo di Foucault)

Říkal jsem si, že bych mu měl možná **povědět** o synarchii, která se už tehdy plížila světem. (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

Nezanedbatelnou skupinu vět tvořily věty závislé vyjadřující současnost, přeložené do češtiny indikativem préterita nedokonavého slovesa. Tento fenomén byl zmíněn výše, v teoretickém úvodu, v kapitole 4.2.1.1. Původně byl překlad za pomoci préterita nedokonavého slovesa při překladu vět vyjadřujících současnost považován za chybu. Jak však uvádí ve své práci Koutová, je takový překlad v některých případech přípustný. Celkem se v rámci analýzy vyskytly takové věty čtyři. Příkladem jsou věty (25a) a (25b).

(25a) **Pensavate** che il mio amore per Fitzgerald **fosse** tanto **vasto** da avermi spinto a un pellegrinaggio sul suo itinerario?, che le mie descrizioni del suo hotel di Baltimora fossero il risultato di una passione da maniaco? (Tabucchi, Il gioco del rovescio)

Myslíte si, že má láska k Fitzgeraldovi **byla** tak **nezměrná**, že jsem se vydal na pouť po jeho stopách? že mé popisy jeho baltimorského hotelu byly plodem maniakální vášně? (Tabucchi, Pohled z druhé strany)

(25b) Ma allora non lo sapevo: **pensavo** che **era** un po' **strano**, tutto lì. (Baricco, Novecento)

Ale tehdy jsem to nevěděl: **myslel jsem si**, že **byl** trochu **divnej**, to je všechno. (Baricco, Novecento)

V analýze se dále objevily překlady vět vyřešené pomocí indikativu préterita dokonavých sloves. Jde o dobré příklady toho, jak vyjádření časové souslednosti napomáhá slovesný vid. Dokonavost zde tak paradoxně podpořila význam předčasnosti. Příkladem je věta (26).

(26) "Davvero questa è la più dolce delle teologie," disse Guglielmo con perfetta umiltà, e **pensai** che **usasse** quella insidiosa figura di pensiero che i retori chiamano ironia; la quale si deve usare sempre facendola precedere dalla pronunciatio, che ne costituisce il segnale e la giustificazione; cosa che Guglielmo non faceva mai. Ragione per cui l'Abate, più incline all'uso delle figure di discorso, prese

Guglielmo alla lettera e aggiunse, ancora in preda al suo mistico rapimento: (Eco, Il nome della rosa)

"Vskutku nejsladší ze všech teologií," řekl Vilém s dokonalou pokorou, a **napadlo** mě, že právě **použil** té úskočné myšlenkové figury, již rétoři nazývají ironií a které má být používáno tak, že jí předešleme *pronunciatio*, které zakládá její signál i oprávnění. To právě ale Vilém nikdy nedělal, a proto opat, který používal spíše figury diskursivní, vzal jako výrok doslova a stále ještě ovládan svým mystickým vytržením, dodal: (Eco, Jméno růže)

V případě věty (27) byl rovněž užit indikativ préterita dokonavého slovesa. Jednalo se však o přeformulování významu věty pomocí slovesa odlišného, než bylo v originálu.

(27) E dunque **pensò** che ci **fosse** un equivoco, e subito l'idea gli andò alla resurrezione della carne, che era una sua fissa, e disse che aveva letto un articolo di Monteiro Rossi sulla morte, e poi disse che anche lui, Pereira, non credeva alla resurrezione della carne, se era questo che il signor Monteiro Rossi voleva dire. (Tabucchi, Sostiene Pereira)

A tak **se domníval**, že **došlo** k nedorozumění, a okamžitě ho napadlo vzkříšení těla, což byla jeho utkvělá myšlenka, a řekl, že četl článek od Monteiro Rossiho o smrti, a dodal, že ani on, Pereira, ve vzkříšení těla nevěří, pokud šlo panu Monteirovi Rossimu o tohle. (Tabucchi, Jak tvrdí Pereira)

Celkem v devíti případech se objevil překlad věty závislé prostřednictvím slovesa *být* ve tvaru indikativu futura. V italském originále bylo v pěti případech vyjádření dáno pomocí konjunktivu imperfekta, které vyjadřuje určitou nejistotu, pochybnost. Sloveso *být* zde proto v českém překladu nevyjadřuje budoucnost, ale spíše onu nejistotu. Viz překlad věty (28).

(28) „Ma poi **aveva pensato** che anche la richiesta di matrimonio **fosse** soltanto uno **stratagemma** per portarla a letto.“ (Vassalli, Il cigno)

Potom ji ale **napadlo**, že i ta žádost o sňatek **bude** jen **taktika**, jak ji dostat do postele. (Vassalli, Labuť)

Ve zbylých čtyřech případech se v italském textu ve větě závislé jednalo o indikativ vyjádřený imperfektem. Zde se ve třech případech opět jednalo spíše o vyjádření nejistoty, která byla navozena větou řídicí – viz překlad věty (29), v jednom případě se však, dle mého názoru, vyjádření pohybuje na hraně nejistoty a vyjádření následnosti. Jedná se o překlad věty (30).

(29) **Pensai che doveva esserci** la mano del signor Salon, e mi resi finalmente conto a quali clienti curiosi alludesse quel giorno nella miniera a Monaco. (Eco, Il pendolo di Foucault)

Napadlo mě, že v tom asi **bude mít** prsty pan Salon, a konečně mi došlo, kdo jsou to ti podivní zákazníci, o kterých se zmiňoval tenkrát v Mnichově. (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

(30) **Pensò che c'era** un tempo finito prima che lei arrivasse alla porta. (Giordano, La solitudine dei numeri primi)

Pomyslel si, že než Nadia dojde ke dveřím, **bude to trvat** jen omezený čas. (Giordano, Osamělost prvočíslel)

7.2.2.2.3 Věty vyjadřující následnost

Analýze byly podrobeny také věty vedlejší vyjadřující následnost. Následnost je ve větě závislé v souvětí s větou řídicí v minulém čase běžně vyjádřena složeným kondicionálem (*condizionale composto*). Forma složeného kondicionálu vyjadřuje tedy v rámci časové souslednosti relativní čas, má však indikativní význam. Mohou však nastat situace, kdy bylo záměrem mluvčího/autora vyjádřit určitou potenciálnost či podmíněnost. Z toho důvodu je tak v některých případech poměrně složité rozlišit, zda se jedná o větu závislou vyjadřující následnost k ději/stavu ve větě řídicí, nebo zda se jedná o větu předmětnou vyjádřenou kondicionálem. Hlavním kritériem pro rozhodování je ve většině případů kontext. Považovali jsme za vhodné zahrnout do této práce veškeré případy a uvést je zde. V rámci analýzy se vyskytlo celkem 19 vět, v nichž bylo sloveso z italského složeného kondicionálu do češtiny přeloženo za pomoci českého kondicionálu přítomného. Příkladem je věta (31), v níž je potenciálnost naznačena příslovcem *mai*. Ve větě (32) se objevil kondicionál z toho důvodu, že se jedná o podmínkovou větu.

(31) **Pensò** che il dottor Costa, che pure era un suo vecchio conoscente, **non gli avrebbe mai fatto** domande così personali e riservate, evidentemente i giovani medici che avevano studiato a Parigi erano proprio differenti. (Tabucchi, Sostiene Pereira)

Pomyslel si, že doktor Costa, s nímž se přitom znali už hezky dlouho, **by se ho** na takové osobní a důvěrné věci nikdy **nevypátal**, samozřejmě, mladí lékaři, co vystudovali v Paříži, jsou zkrátka jiní. (Tabucchi, Jak tvrdí Pereira)

(32) Alice **pensò** che non c'era nulla di speciale in quel gesto, che ce l'avrebbe fatta anche lei, come chiunque, se solo non avesse avuto le mani così sudate. (Giordano, La solitudine dei numeri primi)

Alice **si pomyslela**, že na tom gestu není nic zvláštního, že by to dokázala taky, tak jako každý, jen kdyby neměla tak zpocené ruce. (Giordano, Osamělost prvočísel)

Potenciálnost je v původní větě mnohdy podpořena přítomností modálního slovesa. Například ve větě (33a) a (33b). Z toho důvodu se tak spíše než o vyjádření následnosti jedná o vyjádření určité nejistoty/možnosti. Z toho důvodu se také v českých překladech objevuje kondicionál a nikoli budoucí čas.

(33a) Ogni tanto il prof. Mondrian Kilroy lo guardava e **pensava** che **avrebbe voluto fare** qualcosa per lui. (Baricco, City)

Prof. Mondrian Kilroy se na něj čas od času zadíval a **pomyslel si**, že **by chtěl** pro něj něco **udělat**. (Baricco, City)

(33b) Caspar **pensava** che l'ordigno – che chiamava Perspicillum, Occhiale, ovvero Persona Vitrea (maschera che non nasconde, ma anzi rivela) - **avrebbe potuto essere indossato** anche da chi avesse saputo nuotare tra le rocce. (Eco, L'isola del giorno prima)

Caspar **se domníval**, že tohoto zařízení, kterému říkal Perspicillum, Velké Oko nebo taky Skleněná Persona (neboli maska, která nic neskrývá, ale naopak všechno odhaluje), **by se dalo použít** i k plavání mezi útesy. (Eco, Ostrov včerejšího dne)

Ve větě (34) je dle mého názoru o něco složitější s jistotou určit, zda bylo autorovým záměrem vyjádření podmíněnosti či následnosti.

(34) Avremmo fatto bene ad andare nella cella di Bencio perché, come poi apprendemmo, il nostro giovane amico non aveva affatto in così grande stima Guglielmo e **non aveva pensato** che **sarebbe tornato** tanto presto nel laboratorio; per cui, credendo di non essere cercato da quella parte, era proprio andato a nascondere il libro nella sua cella. (Eco, Il nome della rosa)

Bývali bychom však udělali líp, kdybychom zašli do Bengtovy cely. Jak jsme se později dozvěděli, neměl náš mladý přítel o Vilémovi zas tak vysoké mínění

a **nenapadlo** ho, že **bychom se** do laboratoria **vrátili** tak brzo. V domnění, že v jeho cele nebudeme hledat, ukryl knihu právě tam. (Eco, Jméno růže)

Na tomto místě budou představeny jednoznačnější případy. Nejčastějším překladovým protějškem ke složenému kondicionálu uvozenému větou řídicí obsahující sloveso *pensare* v jednom z minulých italských časů byl indikativ, futurum dokonavých sloves. Vyskytl se celkem ve 21 případech. Jednalo se například o větu (35). Mezi těmito příklady se neobjevil ani jeden případ, v němž by ve větě závislé v italštině figurovalo sloveso modální.

(35) Ma questo qualcuno non c'era in giro e allora **pensò** che ne **avrebbe parlato** con il ritratto di sua moglie quando sarebbe ritornato a casa. (Tabucchi, Sostiene Pereira)

Jenže nikdo nebyl po ruce, a tak **si řekl**, že o tom **pohovoří** s manželčíným portrétem, až se vrátí domů. (Tabucchi, Jak tvrdí Pereira)

Slovesa modální se však v původním italském textu vyskytovala ve větách, které byly přeloženy za pomoci indikativu futura nedokonavých sloves. Tak tomu bylo například ve větě (36). Tyto věty byly v rámci analýzy celkem tři.

(36) Jacopo **pensava** che per emettere lo squillo **avrebbe dovuto alzare** gli occhi al cielo, e il sole lo avrebbe accecato. (Eco, Il nome della rosa)

Jacopo **si pomyslel**, že při troubení **se bude musit dívat** nahoru do slunka a to že ho oslepí. (Eco, Jméno růže)

Pomocí indikativu futura nedokonavého slovesa se však přeložilo i šest vět závislých, v nichž se modální sloveso nenacházelo. Příkladem je věta (37).

(37) Aveva **pensato** che le insegne del priorato **sarebbero bastate** ad apringli la strada ma, dopo che aveva perso il contatto con la guardia armata, berretta e bastone dorato non sembravano esercitare alcun effetto sulla massa. (Leoni, I delitti del mosaico)

Myslel, že insignie městské rady **budou postačovat** k zajištění volného průchodu, ale teď, když ztratil kontakt s ozbrojenou stráží, mu baret a zlacená hůlka nebyly k ničemu. (Leoni, Záhady mozaiky)

Dále se v rámci analýzy překladů objevily dvě věty, v nichž bylo sloveso ve větě závislé vyjádřeno slovesem v indikativu přítomnosti od nedokonavého slovesa. Jednou z těchto vět byla věta (38).

- (38) e **pensavo** che la mia condizione di schiavo mi **avrebbe condannato**, comunque fossero andate le cose, a un'esistenza misera e triste. (Vassalli, Un infinito numero)
- a **domníval jsem se**, že ať nastane cokoli, postavení otroka mě **odsuzuje** k bídě a smutné existenci. (Vassalli, Nespočet)

Tři věty závislé byly do češtiny přeloženy pomocí indikativu futura dokonavého slovesa. V jednom případě se však jednalo o překlad italské konstrukce *stare per*, která inherentně vyjadřuje určitý budoucí záměr ve smyslu *chystat se, jít udělat*. Viz věta (39). Ve dvou zbývajících případech byla věta pozměněna. Důkazem je věta (40).

- (39) qualche buon amico, che per farsi riconoscere alla porta le avrebbe detto «mi manda l'onorevole» e l'avrebbe trattata con lo stesso riguardo e la stessa generosità con cui la trattava lui, perché gli amici di Palizzolo erano tutti uomini d'onore... Mentre il Cigno parlava, Filicetta **aveva pensato** che la sua condizione agli occhi del mondo **stava per subire** un nuovo cambiamento, da mantenuta a puttana, e aveva anche provato paura, si era chiesta: con che razza di gente avrò a che fare? (Vassalli, Il cigno)

Jeho poslanecké povinnosti – vysvětloval jí – ho nutí žít část roku v Římě a Filicetta za jeho nepřítomnosti bude muset přijímat i jiné muže: jeho dobré přátele, které pozná podle toho, že se jí u dveří prohlásí slovy "posílá mě pan poslanec", a kteří s ní budou jednat stejně ohleduplně a velkoryse jako on, protože Palizzolovi přátelé jsou vesměs úctyhodní lidé... Zatímco Labuť hovořil, **myslela** Filicetta na to, jak se její postavení v očích světa opět **změní**, od vydržované ženy k prostitutce, a pocítila i strach, říkala si: s jakými lidmi budu muset chodit? (Vassalli, Labuť)

- (40) Erano ordinati per numero, e **pensai** che tanto **valeva** provare col primo. (Eco, Il pendolo di Foucault)

Byly očíslovány a podle čísel pak seřazeny, zkusím to s prvním, **řekl jsem si, uvidím**, co to udělá. (Eco, Foucaultovo kyvadlo)

Dvakrát zvolil překladatel v případě překladu závislé věty pomocné příslovce *lze* s plnovýznamovým slovesem v infinitivu. Jednalo se například o větu (41).

- (41) nelle banche, nei traffici della finanza internazionale, nelle concessioni governative, negli appalti, perfino nella vendita di onorificenze ... Il denaro, si sa, è il motore del mondo e quell'ometto sussiegoso che gli stava davanti e pretendeva

che lui gli rendesse conto d'ogni singola operazione di banca e d'ogni prestanome era soltanto un cretino, se **pensava** che la politica interna ed estera d'una nazione moderna **potesse farsi** senza quattrini e senza infamia, soltanto con l'onestà: ci voleva ben altro! (Vassalli, Il cigno)

Jak známo, peníze hýbou světem, a ten nadutý človíček, který tu seděl proti němu a požadoval, aby předložil účty za každou jednotlivou bankovní operaci a za každé nastrčené jméno, byl jen hlupák, když **si myslel**, že vnitřní a zahraniční politiku moderního státu **lze provádět** bez peněz a bez úskoků, jenom s poctivostí: kdepak, na to se muselo jinak! (Vassalli, Labuť)

Co se týče dalších lexikálních prostředků, které byly v rámci vyjadřování relativních vztahů používány, jednalo se z velké části o výrazy, které se nacházely již v originálním textu. Příkladem, kdy tomu tak není, může být věta (42), v níž však došlo k určitému přeformulování.

(42) La chiave è un'altra, e pensavo che voi lo immaginaste. (Eco, Il nome della rosa)

Klíč je v něčem jiném a myslil jsem si, že jste **již** uhádl, v čem. (Eco, Jméno růže)

Dalším příkladem může být věta (43), v níž figuruje příslovce **už**.

(43) Mattia pensò che rimaneva solo questo, che tutto l'affetto dei genitori si risolve in piccole premure, nelle stesse preoccupazioni che i suoi elencavano al telefono ogni mercoledì: il mangiare, il caldo e il freddo, la stanchezza, a volte i soldi. (Giordano, La solitudine dei numeri primi)

Mattia si pomyslel, že zůstalo už jen tohle, že všechen rodičovský cit se rozpustí v malých úslužnostech, v těch samých starostech, které rodiče vyjmenovávali každou středu do telefonu: jídlo, teplo a zima, únava a občas peníze. (Giordano, Osamělost prvočísel)

8. Závěr

Prvním cílem této bakalářské práce bylo představit časovou souslednost z teoretického hlediska, přiblížit rozdíl mezi absolutními a relativními časy a popsat základní pojmy týkající se této oblasti. Součástí práce proto bylo teoretické uvedení systému časové souslednosti v italštině a prezentace základních typů souvětí, v nichž se časová souslednost uplatňuje. Další část práce pak zahrnovala popis systému slovesných časů v češtině, výčet prostředků, pomocí nichž jsou vyjadřovány relativní vztahy mezi větami v češtině, a v neposlední řadě uvedení do problematiky časové souslednosti v češtině.

Druhým cílem práce bylo zanalyzovat vybrané věty z korpusu InterCorp a jejich překladové protějšky a potvrdit, či vyvrátit hypotézu, že se teoretické předpoklady užití jmenovaných prostředků při překladu uplatnily. Analýza vybraných sloves *credere* a *pensare*, která byla součástí věty řídicí v souvětí, stála v jednom z italských minulých časů, byla následována spojkou *che* a která uvozovala větu závislou vyjadřující relativní časový vztah předčasnosti, současnosti či následnosti v korpusu InterCorp, přinesla zajímavé výsledky. Ačkoli je samozřejmostí, že na základě analýzy 403 výsledků není možné ustanovit obecnou platnost daných tvrzení, bylo dílčím cílem práce interpretovat získaná data a zasadit je do širšího kontextu.

V první řadě stojí za zmínku odlišnost výsledků sloves *credere* a *pensare*, která však jistě může být mj. dána i kvantitativně – neboť sloveso *credere* se ve větě řídicí v minulém čase objevilo celkem 69krát, zatímco sloveso *pensare* bylo zastoupeno celkem 309krát. Sloveso *credere* však bylo při uplatňování pravidel časové souslednosti velmi příkladné. Stejně tak se v rámci analýzy slovesa *credere* nevyskytl jediný případ, kdy by věta závislá obsahovala sloveso v indikativu namísto konjunktivu, který sloveso *credere* ve větě závislé zpravidla vyžaduje. U slovesa *pensare* však tato pravidla vždy neplatila. Sloveso ve větě závislé mnohdy následovalo větu řídicí se slovesem *pensare* ve tvaru indikativu. Důvod této odlišnosti může být dle mého názoru sémantický, což dokládají i rozlišné překlady slovesa *credere* a *pensare* do češtiny. Možným vysvětlením může být i stylistický záměr autorů – například s cílem přiblížit se mluvenému jazyku nebo s cílem ozvláštnit text. Vysvětlením může být i trend upouštění od složitějších konstrukcí, kterou časová souslednost představuje. V každém případě byl počet výskytů indikativu ve větě závislé uvozené větou řídicí se slovesem *pensare* v minulém čase překvapující.

Překvapující pak naopak nebyl způsob překladu sloves ve větě řídicí do češtiny. Ve valné většině případů byl dodržen indikativ, minulý čas, přičemž i zde sehrál svou roli slovesný vid. U překladů imperfekta v češtině převládala slovesa nedokonavá, zatímco u jednoduchého a složeného perfekta převládala slovesa dokonavá.

Centrem pozornosti v rámci celé analýzy byla věta závislá. V případě souvětí se slovesem *credere* ve větě řídicí zahrnovala analýza celkem 74 vět, z nichž sedm vyjadřovalo předčasnost, 46 současnost, šest následnost a 15 bylo vyřazeno. U souvětí se slovesem *pensare* ve větě řídicí to bylo celkem 329 vět, z toho 34 vyjadřujících předčasnost, 193 současnost, 69 následnost a 33 vyřazených.

Výsledky analýzy překladů vět závislých v souvětí s větou řídicí obsahující sloveso *credere* v jednom z italských minulých časů byly poměrně jednoznačné a odpovídaly teoretickým předpokladům. V překladu vět závislých vyjadřujících předčasnost byl ve všech případech použit indikativ v minulém čase dokonavého slovesa. V překladu vět závislých vyjadřujících současnost to byl indikativ v přítomném čase nedokonavého slovesa, pouze v jednom případě šlo o indikativ, futurum dokonavého slovesa, šlo však o překlad opisné vazby vyjadřující budoucnost/následnost. V případě vyjadřování následnosti to byl ve všech případech indikativ v budoucím čase dokonavých sloves.

Výsledky získané analýzou vět závislých ze souvětí se slovesem *pensare* ve větě řídicí byly pestřejší. Pravděpodobně k tomu přispěl i již zmíněný vyšší počet výskytů. Obecně lze však na základě analýzy získaného vzorku konstatovat, že i v případě souvětí s časovou sousledností uvozených větou řídicí se slovesem *pensare* v jednom z italských minulých časů byl při překladu předčasnosti nejčastěji použit indikativ minulého času dokonavých sloves, při překladu současnosti to byl indikativ, přezens nedokonavých sloves, a v případě následnosti to byl indikativ, futurum dokonavých sloves. I zde se tak potvrdily teoretické předpoklady užití konkrétní kombinace způsobu, času a vidu slovesa pro vyjádření časového vztahu mezi větami.

Pro vyjádření předčasnosti se však v šesti případech objevilo také vyjádření pomocí indikativu v minulém čase od nedokonavého slovesa. Tři vyjádření pomocí přítomného a budoucího času nelze brát v potaz, neboť věty byly příliš přeformulovány.

Zajímavější byly překlady vyjadřující současnost. Vedle převažujících překladů pomocí indikativu přítomného se objevil český překlad pomocí kondicionálu přítomného. Mnohdy se navíc jednalo o překlad složeného přísudku s modálním slovesem – ve většině případů se slovesem *potere*. Dále se objevila řada překladů, v nichž stál ve větě závislé indikativ

minulého času dokonavých i nedokonavých sloves. Zde se jednalo o diskutované případy, jejichž problematika byla nastíněna i v teoretické části této práce na straně 23. Běžně tyto věty vyžadují širší kontext, aby nemohlo dojít k záměně s vyjádřením předčasnosti. Několikrát se též vyskytl případ vyjádření současnosti pomocí slovesa *být* v budoucím čase. Nešlo tedy o vyjádření následnosti, ale o zdůraznění nejistoty, resp. určité domněnky. Ve třech případech se pak objevil překlad pomocí budoucího času dokonavého slovesa, ve dvou případech figuroval překlad pomocí příslovce *lze* s infinitivem plnovýznamového slovesa.

Zdaleka nejsložitější byla situace týkající se překladů následnosti a spatřuji v ní tak největší slabinu celé analýzy. V překladech se vedle indikativu futura (dokonavých, ale i nedokonavých sloves) v češtině objevoval velice často kondicionál přítomný. Mnohdy proto bylo těžké rozlišit, zda se jedná o větu vyjadřující následnost, nebo o podmiňovací způsob. Tvar složeného kondicionálu ve vedlejší větě může totiž v italštině kromě následnosti vyjadřovat také podmíněný děj (a tedy podmiňovací způsob). Zůstává otázkou, zda je možné vždy jasně tuto odlišnost určit. Pro překladatele se tak může jednat o nesnadný úkol. Vodítkem pro odlišení je v mnoha případech kontext. Mimo indikativu futura a kondicionálu se v několik případech objevil ještě indikativ prézens nedokonavých sloves.

Překvapivým zjištěním byl malý výskyt lexikálních prostředků vyjadřujících časové okolnosti děje. Nepotvrdila se tak částečně hypotéza práce, která předpokládala přítomnost příslovcí času, která by napomáhala vyjadřování časových vztahů. Stejně tak se nepotvrdila hypotéza předpokládající výskyt přechodníků jako prostředků pro vyjádření časových vztahů. Přechodník se nevyskytl ani v jednom z překladů. Zcela jistě se však potvrdila hypotéza, která předpokládala, že efektivním prostředkem pro vyjádření časových vztahů mezi větami, bude kombinace slovesných časů, způsobu a vidu.

Závěry analýzy tak představují určitý souhrn limitovaných a místy subjektivních zjištění, ze kterých nelze vyvozovat obecně platné zásady. Aby tomu tak mohlo být, zasloužilo by si toto téma jistě větší pozornost.

9. Resumé

9.1 Resumé v češtině

Bakalářská práce se věnuje tématice časové souslednosti v italštině a způsobům jejího překladu do češtiny. Je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Teoretickou část tvoří první až čtvrtá kapitola. První kapitola je úvodní, představuje cíle a metodiku práce. Druhá kapitola přibližuje problematiku absolutních a relativních časů a vymezuje základní teoretické pojmy s problematikou související. Třetí kapitola se zabývá časovou sousledností v italštině, která je založena na kombinování časů absolutních a relativních, a podává přehled typů souvětí vyjadřujících časové vztahy. Čtvrtá kapitola pojednává o systému slovesných časů v češtině. Součástí čtvrté kapitoly je představení přístupů k časové souslednosti v češtině. V kapitole je dále nastíněn teoretický přehled prostředků, pomocí kterých se čeština vypořádává s omezenější možností volby slovesných forem pro vyjádření časových vztahů.

Praktická část je tvořena kapitolami pět až osm. V páté kapitole je představen korpus InterCorp, který byl výlučným zdrojem materiálu pro praktickou část bakalářské práce. Šestá kapitola podává informace o zadaných dotazech a o postupu při praktické analýze. Do korpusu InterCorp byly zadány dotazy, které vyhledaly souvětí obsahující italská slovesa *credere* a *pensare* v jednom z italských minulých časů v indikativu následovaných spojkou *che*. Sedmá kapitola systematizuje analýzou získané výsledky a snaží se z nich vyvodit obecnější závěry. Osmá kapitola pak shrnuje celou práci a představuje závěry vycházející z praktické části.

Praktická část přinesla několik zásadních zjištění. Časová souslednost v italštině je velmi komplexním a živým fenoménem. Výsledky získané analýzou ne vždy odpovídaly teoretickým předpokladům užití předepsaných forem relativních časů v italštině. Odlišnost se týkala zejména slovesného způsobu užívaného ve větách závislých – na mnoha místech se na rozdíl od předpokládaného konjunktivu objevil indikativ. České překlady vět vyjadřujících časovou souslednost vykazovaly obdobnou rozmanitost. Kvantitativně se dle předpokladu nejčastějším prostředkem pro překlad předčasnosti stal indikativ, préteritum dokonavých sloves; pro překlad současnosti indikativ prézens nedokonavých sloves a pro vyjádření následnosti indikativ futura dokonavých sloves. Mezi překlady se objevily i případy diskutované v teoretické části jako problematické, u nichž je současnost vyjádřena préteritem namísto prézentu. Potvrzena byla domněnka, že slovesné kategorie vidu a způsobu

jsou při překladu časové souslednosti klíčovými nástroji a ačkoli čeština nedisponuje speciálními formami relativních časů, byly časové vztahy mezi větami ve většině případů jasné i bez nutnosti širšího kontextu. Domněnka předpokládající přítomnost lexikálních prostředků vyjadřujících časové okolnosti děje se potvrdila jen částečně. Adverbia času vyjadřující časové okolnosti děje se v analýze vyskytly jen minimálně. Ani v jednom překladu se pak nevyskytoval přechodník, který byl rovněž uváděn jako teoretická možnost při překladu časové souslednosti z italštiny do češtiny.

9.2 Riassunto in italiano

La tesi di laurea affronta il tema della concordanza dei tempi in italiano e le modalità della sua traduzione in ceco. È suddivisa in parte teorica e pratica.

La parte teorica è costituita dai capitoli da uno a quattro. Il primo capitolo è introduttivo e presenta gli obiettivi e la metodologia della tesi. Il secondo capitolo introduce la questione dei tempi assoluti e relativi e definisce i concetti teorici di base relativi alla questione. Il terzo capitolo tratta della concordanza dei tempi in italiano, basata sulla combinazione di tempi assoluti e relativi, e fornisce una panoramica dei tipi di proposizioni composti che esprimono relazioni temporali. Il quarto capitolo tratta il sistema dei tempi verbali in ceco. Il quarto capitolo comprende un'introduzione agli approcci alla concordanza dei tempi in ceco. Il capitolo delinea anche una panoramica teorica dei mezzi con cui il ceco gestisce la scelta più limitata di forme verbali per esprimere le relazioni temporali.

La parte pratica è costituita dai capitoli da cinque a otto. Il quinto capitolo introduce il corpus InterCorp, che è stato la fonte esclusiva di materiale per la parte pratica della tesi di laurea. Il sesto capitolo fornisce informazioni sulle domande inserite nel corpus e sulla procedura per l'analisi pratica. Il corpus InterCorp è stato interrogato per trovare frasi contenenti i verbi italiani credere e pensare in uno dei tempi passati italiani all'indicativo seguiti dalla congiunzione che. Il settimo capitolo sistematizza i risultati ottenuti dall'analisi e cerca di trarre conclusioni più generali. Il capitolo otto riassume l'intera tesi e presenta le conclusioni basate sulla parte pratica.

La parte pratica ha portato a diversi risultati importanti. La concordanza dei tempi in italiano è un fenomeno molto complesso e vivace. I risultati ottenuti dall'analisi non corrispondono sempre alle ipotesi teoriche sull'uso delle forme richieste per i tempi relativi in italiano. In particolare, la variazione riguardava la forma del verbo utilizzata nelle frasi dipendenti: in molti casi, contrariamente al congiuntivo previsto, compariva l'indicativo. Le traduzioni ceche di frasi che esprimono la concordanza dei tempi presentano una varietà simile. Quantitativamente, come ci si aspettava, il mezzo più frequente per tradurre l'anteriorità era l'indicativo passato del verbo con l'aspetto perfettivo, per tradurre la contemporaneità l'indicativo presente del verbo con l'aspetto imperfettivo e per esprimere la posteriorità l'indicativo futuro del verbo con l'aspetto perfettivo. Tra le traduzioni, ci sono stati anche casi problematici discussi nella parte teorica della tesi, in cui il presente è espresso dall'indicativo

passato invece che dall'indicativo presente. È stato confermato che le categorie verbali di aspetto e modo sono strumenti fondamentali nella traduzione della concordanza dei tempi.

E sebbene il ceco non abbia forme speciali di tempi relativi, le relazioni temporali tra le frasi erano chiare nella maggior parte dei casi senza la necessità di un contesto più ampio. L'ipotesi della presenza di mezzi lessicali che esprimono le circostanze temporali dell'azione è stata confermata solo in parte. Gli avverbi di tempo che esprimono le circostanze temporali dell'azione sono stati utilizzati solo in minima parte nell'analisi. Un tipo specifico di participio, che è stato citato anche come possibilità teorica nella traduzione della concordanza dei tempi dall'italiano al ceco, non è apparso in nessuna delle traduzioni.

10. Bibliografie

Monografie:

- BEČKA, J. V., O relativních a subjektivních časech v češtině. *Naše řeč*. 1975, 1975(58), 186-195.
- CVRČEK, V., a kolektiv, *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Karolinum, 2010.
- DARDANO, M., TRIFONE, P., *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*, Bologna: Zanichelli 1989.
- HAMPLOVÁ, S., *Mluvnice italštiny*, Praha: Leda, 2004.
- HLAVSA, Z., *Mluvnice češtiny. Díl 3. Skladba*, Praha: Academia, 1987.
- KARLÍK P., NEKULA M., RUSÍNOVÁ Z., *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2001.
- KOUTOVÁ, M., *Užití slovesného času ve vedlejších větách obsahových v češtině*. Filozofická fakulta, 2018. Disertační práce. Univerzita Karlova.
- RIBONI, R., *La concordanza dei tempi verbali. La grammatica senza segreti*. Youcanprint, 2017.
- SALVI, G., VANELLI L., *Nuova grammatica italiana*, Bologna, Il Mulino, 2004.
- ŠMILAUER, V. *Slovesný čas*, Druhé hovory o českém jazyce, Praha, 1947.

Elektronické zdroje:

- CIMAGLIA, R., *Concordanza dei tempi*, 2010., dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/concordanza-dei-tempi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/
- *Český národní korpus – Intercorp*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha., dostupné z: <https://www.korpus.cz>
- Enciclopedia Treccani [online]. Dostupné z: <https://www.treccani.it/enciclopedia/>
- KARLÍK, P., *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017., dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/OBSAHOV%C3%81%20V%C4%9ATA>
- KOUTOVÁ, M., *Užití slovesného času ve vedlejších větách obsahových. Naše řeč*. 2021, 2021(2), 100-116.

- PANEVOVÁ, J. a SGALL P.,. Relativní čas. *Slovo a slovesnost* [online]. **32** (1971)(2), 140-148, Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2082>
- ŠTÍCHA, F., HIRSCHOVÁ, M., a KRESIN S., Nový encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Heslo – Slovesný čas.; dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SLOVESN%C3%9D%20%C4%8CAS>